

Excellence in Agri Info
KHETI DUNIYAN, PATIALA

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਖ਼ਬਾਰ

Rs.10/-

www.khetiduniyan.in

Postage Regd. No. PB/PTA/0338/2025-2027

Editor : Jagpreet Singh • RNI 42269/83 (PUNPUN00806) • Issue Dated 09-05-2026 • Vol.44 No.19 • M. 90410-14575 • Page 16 E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

ਬੀਜ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਝੋਨੇ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਓ

ਝੋਨੇ ਉੱਪਰ ਬੀਜ ਰਾਹੀਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਕਸਰ ਹਮਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਝੋਨੇ ਦੇ ਬੀਜ ਉੱਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਰਾਸੀਮ ਪਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਨਾਲ ਬੀਜ ਉੱਪਰੋਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਅਗੇਤੀ ਲਾਗ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਘੱਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਬੀਜ ਸੋਧ ਲਈ ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਉੱਤੇ ਤਰ ਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿਉ। ਇਸ ਬੀਜ ਨੂੰ 10-12 ਘੰਟੇ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡਬੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਧੂ ਪਾਣੀ ਨਿਤਾਰ ਕੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਛਵੇਂ ਸੁਕਾ ਕੇ ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕ ਨਾਲ ਸੋਧ

ਬੀਜ ਦੇ ਪੁੰਗਾਰ, ਪਨੀਰੀ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲਾਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬੀਜ ਦੀ ਸੋਧ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਜ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੀਜ ਤੰਦਰੁਸਤ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੀਜ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਨਰਸਰੀ ਬੀਜਣ ਨਾਲ ਪੁੰਗਾਰ ਵਿੱਚ 20-25% ਤੱਕ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਏਕੜ ਵਾਸਤੇ ਬੀਜ ਦੀ ਸੋਧ ਦੀ ਕੀਮਤ 30 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਝੋਨੇ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਸੋਧ ਮਾਤਰਾ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਮਾਤਰਾ ਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਬੀਜ ਦੀ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਝੋਨੇ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ

ਇੱਕ ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ 8 ਕਿੱਲੋ ਨਿਰੋਗ ਬੀਜ ਚੁਣੋ। ਇਸ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੀਜ ਨੂੰ 10 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁਬੋ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾ ਲਵੋ। ਹਲਕਾ ਬੀਜ ਪਾਣੀ ਲਓ। ਅੱਠ ਕਿੱਲੋ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 24 ਗ੍ਰਾਮ ਸਪਰਿੰਟ 75 ਡਬਲਯੂ ਐਸ (ਮੈਨਕੋਜ਼ੈਬ + ਕਾਰਬੋਥਾਜਿਮ) ਨਾਲ ਸੋਧੋ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ 24 ਗ੍ਰਾਮ ਸਪਰਿੰਟ ਨੂੰ 80-100 ਮਿ. ਲਿ. ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਲਵੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ 8 ਕਿੱਲੋ ਬੀਜ ਤੇ ਮਲ ਦਿਉ। ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਬੀਜ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰੋ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੋਧੇ, ਪਲਾਂਟ ਬਰੀਡਿੰਗ ਅਤੇ ਜੈਨੇਟਿਕ ਵਿਭਾਗ (ਮੋ. 62841-08737)

ਕਹਿਣ ਸਿਆਣੇ ਬਰਕਤ ਹੁੰਦੀ,
ਨੈਕ ਕਮਾਈ ਦੀ,
ਜਿਹੜੀ ਧਰਤੁ ਦਾ ਖਾਈਏ,
ਉਹਨੂੰ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਲਾਈਦੀ।

ਕਣਕ ਦੇ ਨਾੜ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ

- ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟਦੀ ਹੈ।
- ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਕੀੜੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਪਲੀਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਫੈਲਦਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਧੂੰਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤਪਦੀ ਹਿੱਕ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਲਈ ਖੇਤਾਂ ਅੰਦਰ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਛੱਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ‘ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਮੰਜ਼ਰ ਖਤਰਨਾਕ’

ਪਿਛਲੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਡੂੰਘੇ ਹੋ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ‘ਚਾਰਜੋਈ’ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਕਣਕ ਦੀ ਵਢਾਈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਹਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਠੰਢੀ ਅਤੇ ਪੱਧਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਂਅ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਅੰਦਰ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਛੱਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਮੰਜ਼ਰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੀਨੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਚੀਸ ਜ਼ਰੂਰ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਲਾਕ ਖਤਰਨਾਕ ਜ਼ੋਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਕਰੀਬ 170 ਫੁੱਟ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਵਾਈ ਦੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਫੇਰਬਦਲ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਵਿੱਢੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਤਹਿਤ

ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਵਾਈ 1 ਜੂਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 9 ਜੂਨ ਤੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਠੰਢੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਂਅ ਹੇਠ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਰੁਕਣ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੀ। ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਣਕ ਦੀ ਵਢਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਲੇਜ਼ਰ ਕਰਾਹ ਲਗਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਅੰਦਰ ਕੈਂਪ ਲਗਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਗੂਜ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਦਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ‘ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਮੰਜ਼ਰ ਖਤਰਨਾਕ ਦਿਸ਼ਾ’ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਪਾਰਕ ਫ਼ਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਠਿੰਡਾ, ਮਾਨਸਾ, ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਸੰਗਰੂਰ ਅਤੇ ਬਰਨਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਲਈ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਵਿਕਲਪ ਹੈ। ਬਿਜਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੰਦੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹੇਠਲਾ ਮਾੜਾ ਪਾਣੀ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਐਕੜ ਹਨ। ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਮਾਤਰਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖਾਦ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜਿਆਂ ਦਾ ਹਮਲਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਧੰਦਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੀ.ਏ.ਯੂ. ਵੱਲੋਂ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਰੇਤਲੀਆਂ, ਖਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਸੋਮ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਸਵਿਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਨਤ ਕਿਸਮਾਂ

ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਸੁਧਰੀ ਹੋਈ ਉਨਤ ਕਿਸਮ/ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਸਾਰਣੀ-1 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਬੀ ਟੀ ਕਿਸਮਾਂ	ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਗੈਰ-ਬੀ ਟੀ ਕਿਸਮਾਂ	ਦੇਸੀ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
ਪੀ ਏ ਯੂ ਬੀ ਟੀ 2, ਪੀ ਏ ਯੂ ਬੀ ਟੀ 3	ਐਫ 2228, ਐਲ ਐਚ 2108	ਪੀ ਬੀ ਡੀ 88, ਐਲ ਡੀ 1019, ਐਲ ਡੀ 949, ਐਫ ਡੀ ਕੇ 124

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਸਾਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮਹਿਕਮਾ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਬੀ ਟੀ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਜਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਬਿਜਾਈ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਖੇਤ ਦੀ ਵਹਾਈ ਤੇ ਤਿਆਰੀ

ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਡੂੰਘੀ ਵਹਾਈ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹੇਠ ਸਖਤ ਤਹਿ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਜੀਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਦੋ ਤਰਫ਼ਾ 45-50 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਡੂੰਘੀ ਵਹਾਈ ਖੇਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਬ-ਸੋਇਲਰ (ਤਹਿ ਤੋੜ ਹਲ) ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠਲੀ ਸਖਤ ਤਹਿ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਜੀਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੇਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ 2-3 ਵਾਰ ਸੁੱਕੀ ਵਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਨਹਿਰ ਅਤੇ ਟਿਊਬਵੈਲ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਭਰਵੀਂ ਰੋਣੀ ਕਰੋ। ਖੇਤ ਦੇ ਸਹੀ ਵੱਤਰ ਆਉਣ ਤੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਵਾਹੋ ਅਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਮਾਰੋ।

ਖੇਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵੱਤਰ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਧੀਆ ਝਾੜ ਲੈਣ ਲਈ ਨਰਮੇ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੌਰਾਨ ਕੰਬਾਈਨ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਚੇ ਹੋਏ ਕਣਕ ਦੇ ਨਾੜ ਨੂੰ ਰੋਟਾਵੇਟਰ/ਸੁਪਰ ਸੀਡਰ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉ।

ਬਿਜਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ

ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਸਮਾਂ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ 15 ਮਈ ਤੱਕ ਹੈ। ਪਛੇੜੀ ਬਿਜਾਈ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਵਧਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜਿਆਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀ ਅਤੇ ਪੱਤਾ ਮਰੋੜ ਬਿਮਾਰੀ) ਦਾ ਹਮਲਾ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬੀਜ ਦੀ ਮਾਤਰਾ

ਵਧੀਆ ਝਾੜ ਲੈਣ ਲਈ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਹੋਣ

ਕੁਲਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਅਤੇ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ (ਮੋ. 94177-83052)

ਬਿਜਾਈ ਦਾ ਢੰਗ ਅਤੇ ਫਾਸਲਾ

ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਠੀਕ ਡੂੰਘਾਈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਵੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰੇ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਕਰੋ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਬਿਜਾਈ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਤਰ ਜਲਦੀ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਜਾਈ ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਡਰਿੱਲ ਨਾਲ 67.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ। ਦੇਸੀ ਕਪਾਹ ਦੇ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੂਟੇ ਤੋਂ ਬੂਟੇ ਦਾ ਫਾਸਲਾ 45 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਰੱਖੋ। ਪੀ ਏ ਯੂ ਬੀ ਟੀ 2 ਅਤੇ ਪੀ ਏ ਯੂ ਬੀ ਟੀ 3 ਲਈ ਬੂਟੇ ਤੋਂ ਬੂਟੇ ਦਾ ਫਾਸਲਾ 30 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਰੱਖੋ। ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਕਿਸਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਐਫ 2228 ਅਤੇ ਐਲ ਐਚ 2108 ਲਈ ਬੂਟੇ ਤੋਂ ਬੂਟੇ ਦਾ ਫਾਸਲਾ 60 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਰੱਖੋ। ਸਾਰੇ ਬੀ ਟੀ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫਾਸਲਾ 75 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਰੱਖੋ।

ਸਣ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਫਸਲੀ ਕਾਸ਼ਤ

ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਚੌੜੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ (67.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ) ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 22.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਸਣ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਤਾਰਾਂ ਬੀਜੋ। ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਚਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 35-40 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸਣ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਫਸਲ ਨੂੰ ਮਕੈਨਿਕਲ ਗੋਡੀ ਰਾਹੀਂ ਹਰੀ ਖਾਦ ਲਈ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲਾ ਦਿਓ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਰਮੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨਾ

ਬੀਜ ਦੀ ਉਗਣ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬੂਟੇ ਮੱਚ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਫ਼ਸਲ ਵਿਰਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਝਾੜ ਘਟਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 4"×6" ਦੇ ਪੋਲੀਥੀਨ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਰੂੜੀ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਬੀਜ ਦੇਵੋ ਅਤੇ 3 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਚਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉ।

ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਦਰਮਿਆਨੀਆਂ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲਈ, ਪੀ ਏ ਯੂ ਨੇ 30 ਕਿਲੋ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ (65 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ) ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਸਾਰੀਆਂ ਗੈਰ ਬੀ ਟੀ ਕਿਸਮਾਂ ਲਈ ਅਤੇ 37 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ (80 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ) ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਬੀ ਟੀ ਕਿਸਮਾਂ (ਪੀ ਏ ਯੂ ਬੀ ਟੀ 2 ਅਤੇ ਪੀ ਏ ਯੂ ਬੀ ਟੀ 3) ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ

ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੋਗਲੀਆਂ (ਬੀ ਟੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਬੀ ਟੀ) ਕਿਸਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 55 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ (120 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ) ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ। ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸ਼ਤ ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਚਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਅੱਧੀ ਨੂੰ ਫੁੱਲ-ਡੋਡੀ ਪੈਣ ਤੇ ਦਿਓ। ਜੇਕਰ ਨਰਮੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਣਕ ਨੂੰ ਫਾਸਫੋਰਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਮਾਤਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਨਰਮੇ ਨੂੰ ਫਾਸਫੋਰਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਨਰਮੇ ਕਪਾਹ ਨੂੰ 12 ਕਿਲੋ ਫਾਸਫੋਰਸ (75 ਕਿਲੋ ਸੁਪਰ ਜਾਂ 27 ਕਿਲੋ ਡੀ ਏ ਪੀ) ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਪਾਉ। ਜਿੱਥੇ ਫਾਸਫੋਰਸ ਲਈ 27 ਕਿਲੋ ਡੀ ਏ ਪੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਯੂਰੀਆ 10 ਕਿਲੋ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਹਲਕੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ 20 ਕਿਲੋ ਪੋਟਾਸ਼ ਅਤੇ 10 ਕਿਲੋ ਜਿੰਕ ਸਲਫੇਟ ਹੈਪਟਾਹਾਈਡਰੇਟ (21 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਜਾਂ 6.5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਜਿੰਕ ਸਲਫੇਟ ਮੋਨੋਹਾਈਡਰੇਟ (33

ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਉ। ਫਾਸਫੋਰਸ, ਪੋਟਾਸ਼ ਅਤੇ ਜਿੰਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਾਤਰਾ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਪਾ ਦਿਓ। ਘੱਟ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ਤ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਪਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਯੂਰੀਆ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪੱਤਾ ਰੰਗ ਚਾਰਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਗਨੀਸ਼ੀਅਮ ਸਲਫੇਟ 25 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਪਾ ਦਿਓ। ਬੋਰੋਨ ਦੀ ਘਾਟ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ (0.5 ਕਿਲੋ/ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬੋਰੋਨ), ਜਿਸ ਵਿੱਚ 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਕਾਰਬੋਨੇਟ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ 400 ਗ੍ਰਾਮ ਬੋਰੋਨ (4 ਕਿਲੋ

ਬੋਰੇਕਸ) ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਾਓ। ਬੋਰੋਨ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਹ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਰੋਨ ਫ਼ਸਲ ਲਈ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਰਮੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਝਾੜ ਲੈਣ ਲਈ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਨਾਈਟ੍ਰੇਟ ਦੇ 4 ਸਪਰੇਅ ਕਰਨ ਕਰੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਫੁੱਲ ਡੋਡੀ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਟੀਡੇ ਨਹੀਂ ਝੜਦੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਚੋਖਾ ਵਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 2% ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਨਾਈਟ੍ਰੇਟ (13:0:45) ਦੇ ਚਾਰ ਸਪਰੇਅ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਵਕਫੇ ਤੇ ਕਰੋ। 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਨਾਈਟ੍ਰੇਟ ਲਈ 2 ਕਿਲੋ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਨਾਈਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਲਓ। ਬੀ ਟੀ ਨਰਮੇ ਵਿੱਚ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਲਾਲੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ, 1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੈਗਨੀਸ਼ੀਅਮ ਸਲਫੇਟ (1 ਕਿਲੋ ਮੈਗਨੀਸ਼ੀਅਮ ਸਲਫੇਟ ਨੂੰ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਲਓ) ਦੇ ਦੋ ਸਪਰੇਅ ਫੁੱਲ ਡੋਡੀ ਅਤੇ ਟੀਡੇ ਬਣਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੌਰਾਨ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫੇ ਤੇ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਰਮੇ ਤੇ ਲਾਲੀ ਆਈ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਲਾਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ 1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੈਗਨੀਸ਼ੀਅਮ ਸਲਫੇਟ ਦੇ ਦੋ ਸਪਰੇਅ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ। ਘੱਟ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਡੋਡੀ ਆਉਣ ਅਤੇ ਟੀਡੇ ਬਣਨ ਸਮੇਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬੀ ਟੀ ਨਰਮੇ ਕੁਮਲਾਉਣ ਜਾਂ ਸੜਣ ਜਾਂ ਸੁੱਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਪਏ ਤੱਤ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੀ ਟੀ ਨਰਮੇ ਨੂੰ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਦਾਂ ਸੰਤੁਲਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਰੋਕਥਾਮ
ਇਟਾਸਿਟ, ਮਧਾਣਾ, ਮੱਕੜਾ, ਚੁਲਾਈ,

ਤਾਂਦਲਾ, ਭੱਖੜਾ, ਕੰਗੀ ਬੂਟੀ, ਪੀਲੀ ਬੂਟੀ ਆਦਿ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਦੀਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ 2-3 ਗੋਡੀਆਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਦੀਨਨਾਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਫਾਲੀ ਜਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਟਿੱਲਰ (ਸੀਲਰ) ਨਾਲ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਫੁੱਲ ਪੈਣ ਉਪਰੰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਫੁੱਲ-ਡੋਡੀ ਝੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਸਟੋਪ 30 ਈ ਸੀ (ਪੈਂਡੀਮਿਥਾਲਿਨ) 1 ਲੀਟਰ ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ/ਏਕੜ

ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਹੈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ

ਚਾਲੂ ਮਾਲੀ ਵਰ੍ਹੇ 2026 ਦੌਰਾਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਪੰਜ ਲੱਖ ਏਕੜ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿੱਥਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ 32 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਪੰਦਰਾਂ

**ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ
15 ਮਈ ਤੋਂ
ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ ਝੋਨੇ
ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ**

ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੂਸਰਾ ਲਾਭ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਾੜੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਵੇਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਵਤਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੁਹਾਰਾ ਸਿੰਚਾਈ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਲ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਕਣਕ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ 30-40 ਫੀਸਦੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਘੱਟ ਲੱਗਣ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਨਾਲ ਝੰਡਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ, ਕੱਦੂ ਕਰਵਾਈ, ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਵਾਈ, ਪਨੀਰੀ ਦਾ ਖਰਚਾ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਤੋਂ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਲਾਭ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਝਾੜ ਦੂਸਰੀ ਬਿਜਾਈ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖਾਦ ਅਤੇ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਫ਼ਸਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੈ।

ਬਿਸ਼ੁ ਭਾਨ ਬੁਜਰਕ, ਪਟਿਆਲਾ
ਮੋ. 98761-01698

ਸੌ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਮੱਦਦ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜ ਲੱਖ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਹੇਠ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘੱਟ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵੱਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 15 ਮਈ ਤੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਵੀ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਵੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਟ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਹੋਈ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ

ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਮਿਆਰ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ), ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਝੋਨੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ 27 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ, ਉੱਲ੍ਹੀਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਖਰੀਦ-ਵੇਚ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਝੋਨੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਬੂਟਾ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਸਗੋਂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਲ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਤਰੇੜਾਂ ਨਾ ਪੈ ਸਕਣ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ

ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਤਜਰਬਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਫੁਹਾਰਾ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਪੱਤੇ ਫੁਹਾਰੇ ਨਾਲ ਧੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿ ਬਰਸਾਤ ਵਾਂਗ ਕਣੀਆਂ

ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਬੂਟਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਝੋਨਾ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਖਰਚਾ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਘੱਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੁੱਟਣ ਤੱਕ, ਝੋਨਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਕੱਦੂ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਚੌਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਚੌਲਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਹਨ।

ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਸੇਲਾ ਪਲਾਂਟ ਝੋਨਾ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਾਵਲਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਾਸਮਤੀ ਕਿਸਮ 'ਤੇ ਨਦੀਨ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਦਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀਟ ਅਤੇ ਨਦੀਨਨਾਸ਼ਕਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਘਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਨਹੀਂ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਬੀਜਾਈ ਦਾ ਢੰਗ ਬਦਲ ਕੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚਿਆਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਝੋਨਾ ਵੱਟਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਾਂ ਝੋਨੇ ਦੇ ਬੀਜ ਦਾ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਛਿੱਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਡਰਿੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਬਸਿਡੀ 'ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਝੋਨਾ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ

No. 1
RURAL WEEKLY

Now Think Before Advertising
KHETI DUNIYAN RETAINS
LEADERSHIP
IN
READERSHIP

KHETI DUNIYAN
VOICE OF THE FARMERS

📍 KD COMPLEX, GAUSHALA ROAD, NEAR SHER-E-PUNJAB MARKET, PATIALA-147001 (PB.) INDIA
📞 Mob. 90410-14575
✉ khetiduniyan1983@gmail.com

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਪਤਾਹਿਕ

KHETI DUNIYAN

An Exclusive Agricultural Weekly

ਰਜਿਸਟਰਡ ਆਫਿਸ :
9-ਏ, ਅਜੀਤ ਨਗਰ,
ਪਟਿਆਲਾ

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਆਫਿਸ :
ਕੇ.ਡੀ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਰੋਡ,
ਨੇੜੇ ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਮਾਰਕੀਟ,
ਪਟਿਆਲਾ-147001
ਮੋ.90410-14575

ਈ-ਮੇਲ : khetiduniyan1983@gmail.com

www.khetiduniyan.in

ਸਾਲ 44 ਅੰਕ 19
ਮਿਤੀ 09-05-2026

ਐਡੀਟਰ

ਜਗਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਦਫਤਰ

ਪਟਿਆਲਾ
ਫੋਨ : 0175-2214575

ਮੁੰਬਈ
ਦਿੱਲੀ
ਲੁਧਿਆਣਾ
ਬਠਿੰਡਾ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ

ਡਾ. ਡੀ.ਡੀ. ਨਾਰੰਗ
ਡਾ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨ
ਡਾ. ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ
ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਝੱਤਰਾ
ਡਾ. ਵਰਿੰਦਰ ਲਾਠਰ

ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ

ਏਕਤਾ ਕੰਪਿਊਟਰਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ

ਨੋਟ

- ★ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਾਂ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਦਾਰਾ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ★ ਸਿਵਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਭਾਵੇਂ ਮਾਹਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿਵਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਰਾਏ ਜ਼ਰੂਰ ਲਓ।
- ★ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

Editor : JAGPREET SINGH,

Printer, Publisher and Owner of Weekly

'KHETI DUNIYAN' Printed at Drishti Printers,

484, Nagra Street, Natan Wali Galli, Backside Dashmesh Market,

Near Sher-e-Punjab Market, Patiala-147001 (Pb.)

and published from Kheti Duniyan, House No. 9-A, Ajit Nagar,

Patiala-147001 (Pb.). E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

RNI No.PUNPUN00806

ਕੰਢੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ : ਘੱਟ ਖ਼ਰਚਾ, ਵੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਿੱਥੇ ਸਾਉਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਝੋਨੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫ਼ਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਾਲੇ ਕੰਢੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਉਤਪਾਦਨ ਲੈਣਾ ਵੀ ਇਕ ਚੁਣੌਤੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਕੰਢੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੇਤੀ ਮਿੱਟੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਕੰਢੀ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰੇਤਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਣੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੰਢੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਤੇ ਚੰਗੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਉਣੀ ਰੁੱਤੇ ਮੱਕੀ ਕੰਢੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਾਜਰਾ, ਮੂੰਗੀ, ਮਾਂਗ, ਸੋਇਆਬੀਨ, ਮੂੰਗਫਲੀ ਤੇ ਤਿਲਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਵੀ ਕੰਢੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਉਣੀ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ, ਬਿਜਾਈ, ਜੈਵਿਕ ਤੇ ਅਜੈਵਿਕ ਖਾਦਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ, ਅੰਤਰ-ਫ਼ਸਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਦਿ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਸਫਲ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਮੁੱਖ ਹਨ :-

ਜ਼ਮੀਨ ਪੱਧਰੀ ਕਰਨਾ : ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਪੱਧਰੇ ਕਰਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਭੋਂ-ਖੋਰ ਘਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੇਤ ਦੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜੀਰਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੱਕੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਜੰਮ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੱਧਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਬੀਜ, ਖਾਦ ਤੇ ਪਾਣੀ ਇਕ ਸਾਰ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚਾ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵੱਟਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨੀਆਂ : ਮੌਨਸੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰੋ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਸਤ੍ਹਾ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਾਅ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਜੀਰਨ ਲਈ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਰੋੜ੍ਹ ਘਟਦਾ ਹੈ।

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੋਂ, ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮਨਦੀਪ ਪਠਾਨੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਬੱਲੋਵਾਲ ਸੌਖੜੀ (ਮੋ. 94654-20097)

ਖੇਤ ਦੀ ਵਹਾਈ : ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬਰਾਨੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਵਹਾਈ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਖੇਤ ਦੀ ਪਰਤ ਖੁਰਦਰੀ ਹੋ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿੱਠੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰਸਾਅ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਜੀਰਨ ਲਈ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਰੋੜ੍ਹ ਵੀ ਘਟਦਾ ਹੈ।

ਦੀਆਂ ਪੀਸੀਬੀ-167, ਪੀਸੀਬੀ-166 ਅਤੇ ਪੀਸੀਬੀ-165 ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਿਜਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਬੀਜ ਦੀ ਮਾਤਰਾ : ਮੱਕੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ 20 ਜੂਨ ਤੋਂ 7 ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ, ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਦਰੁਵਾੜੇ, ਮਾਂਗ ਤੇ ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਮੌਨਸੂਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੀ ਜੂਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਦਰੁਵਾੜੇ, ਤਿਲ ਦੀ ਮੌਨਸੂਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਦਰੁਵਾੜੇ ਅਤੇ ਬਾਜਰੇ ਦੀ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੱਕੀ ਦਾ 10 ਕਿਲੋ, ਮੂੰਗੀ ਦਾ 8 ਕਿਲੋ, ਮਾਂਗ ਦਾ 6-8 ਕਿਲੋ, ਸੋਇਆਬੀਨ ਦਾ 25-30 ਕਿਲੋ, ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੀ ਜੇ-87 ਕਿਸਮ ਦਾ 48 ਤੇ ਟੀਜੀ-37ਏ ਦਾ 37 ਕਿਲੋ, ਤਿਲ ਦਾ 1 ਕਿਲੋ ਅਤੇ ਬਾਜਰੇ ਦਾ 15 ਕਿਲੋ ਬੀਜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ।

ਬੀਜ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਲਾਉਣਾ : ਮੱਕੀ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਕਿਲੋ ਕਨਜ਼ੇਰਵੇਸ਼ਨ ਜੀਵਾਣੂ ਖਾਦ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਦਕਿ ਮੂੰਗੀ ਤੇ ਮਾਂਗ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਰਾਈਜ਼ੋਬੀਅਮ, ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬਰੈਕਟੀਰੀਏਜ਼ੀਅਮ ਕਲਚਰ (ਪੈਕਟ) ਨਾਲ ਇਕ ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛਾਵੇਂ ਪੱਕੇ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਸੁਕਾ ਲਓ ਤੇ ਛੇਤੀ ਬੀਜ ਦਿਓ।

ਖਾਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਮੱਕੀ-ਕਣਕ ਫ਼ਸਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ 6

ਬਾਅਦ ਪਵੇ ਤਾਂ ਮਾਂਗ, ਮੂੰਗੀ ਤੇ ਤਿਲਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਲਕੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਮਾਂਗ, ਸੋਇਆਬੀਨ, ਬਾਜਰਾ (ਦਾਇਆਂ ਤੇ ਚਾਰੇ ਲਈ), ਮੂੰਗਫਲੀ, ਤਿਲ ਤੇ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਬੀਜਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਛੇਤੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਬਾਜਰਾ, ਚਾਰੇ ਲਈ ਮੱਕੀ, ਮੂੰਗੀ ਅਤੇ ਤਿਲ ਢੁਕਵੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਹਨ।

ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ : ਬਰਾਨੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਮੱਕੀ ਦੀ ਪੀਐਮਐਚ-2, ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਜੇਸੀ-12 ਤੇ ਜੇਸੀ-4, ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਐਮਐਲ-2056 ਤੇ ਐਮਐਲ-1808, ਮਾਂਗ ਦੀਆਂ ਮਾਂਗ-883 ਤੇ ਮਾਂਗ-114, ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੀ ਐਸਐਲ-958 ਤੇ ਐਸਐਲ-744, ਤਿਲ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਤਿਲ ਨੰ-2 ਤੇ ਆਰਟੀ-346, ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੀਆਂ ਜੇ-87 ਤੇ ਟੀਜੀ-37 ਏ ਅਤੇ ਬਾਜਰੇ

ਤਨ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਰੁੜੀ ਦੀ ਖਾਦ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ 32 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਤੇ ਫਾਸਫੋਰਸ 16 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਪਰਖ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ 8 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪੋਟਾਸ਼ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ 16 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਫਾਸਫੋਰਸ 8 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਪਰਖ ਉਪਰੰਤ 4 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪੋਟਾਸ਼ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋਇਆਬੀਨ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ 12.5 ਕਿਲੋ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਅਤੇ 32 ਕਿਲੋ ਫਾਸਫੋਰਸ ਤੱਤ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਓ। ਪਰ ਜੇ ਕਣਕ ਨੂੰ ਫਾਸਫੋਰਸ ਤੱਤ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਮਾਤਰਾ ਪਾਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਣਕ

ਪਿੱਛੇ ਸੋਇਆਬੀਨ ਨੂੰ 24 ਕਿਲੋ ਫਾਸਫੋਰਸ ਤੱਤ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਹੀ ਪਾਓ। ਮੂੰਗਫਲੀ ਵਿੱਚ 50 ਕਿਲੋ ਜਿਪਸਮ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਛੱਟਾ ਦੇ ਦਿਓ ਅਤੇ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ 6 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਫਾਸਫੋਰਸ 8 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਖਾਦ ਨੂੰ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਡਿੱਲ ਕਰੋ। ਬਾਜਰੇ ਲਈ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ 25 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਤੇ ਫਾਸਫੋਰਸ 12 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਰ-ਫ਼ਸਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ : ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੂੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾਂਗ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੱਕੀ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੀ ਮੱਕੀ ਦੇ ਝਾੜ ਨਾਲੋਂ ਇਜ਼ਾਫ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੀ ਮੱਕੀ ਵਿੱਚ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੀ ਇਕ ਕਤਾਰ 60 ਸੈ.ਮੀ. ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਬੀਜੋ। ਮਲਚਿੰਗ-ਮੱਕੀ ਦੀ ਖੜ੍ਹੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਬਸੂਟੀ, ਭੰਗ, ਕਾਨਾ, ਰਾਇਆ, ਨੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਲਚਿੰਗ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੋਭੀਆ ਜਾਂ ਰਵਾਂਹ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਬੀਜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਕੱਟ ਕੇ ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਲਚ ਵਜੋਂ ਵਿਛਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਲਚਿੰਗ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੇਤੀ ਕਾਰਜਾਂ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆਉਣਾ, ਸਿਉਕੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਇਸ

ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹਨ। ਮਲਚਿੰਗ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਭੋਂ-ਖੋਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਿਆਉਣੀ ਆਦਿ ਫ਼ਾਇਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੀ ਫ਼ਸਲ ਲਈ ਨਮੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਰਾਨੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਸਮੇਂ ਮਿੱਠੇ ਘੱਟ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਉੱਪਰ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ 1% ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਨਾਈਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਰੋਕਥਾਮ ਦੀ ਚੰਗੀ ਝਾੜ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤਰ-ਵੱਤਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ : ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਜੋਤੀ ਸਾਹ, ਬਲਾਕ ਪੱਟੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਕਿਸਾਨ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਐਮ. ਏ., ਬੀ. ਐੱਡ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਸਾਲ 2008 ਵਿੱਚ ਲੈਕਚਰਾਰ ਵੱਜੋਂ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ ਪਰ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਸਮਾਂ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਅਰਵਨਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਬੀ. ਐੱਸ. ਸੀ., ਬੀ. ਐੱਡ. ਹੈ, ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਉੱਚੇ-ਨੀਵੇਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਉਪਜਾਊ ਹਨ। ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 34 ਏਕੜ ਰਕਬੇ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੱਧਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਝੋਨਾ-ਕਣਕ ਫ਼ਸਲੀ ਚੱਕਰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ

ਅਪਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਝੋਨੇ-ਕਣਕ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਾਹੁਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਗ ਲਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਾਲੀ ਅਤੇ ਨਾੜ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਲਗਭਗ 13 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਰੋਨਾ ਕਾਲ (2020) ਸਮੇਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਵਾਈ ਲਈ ਲੇਬਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਾਟ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ 2 ਏਕੜ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਝਾੜ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਰੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੀ ਤਕਨੀਕ ਲੇਬਰ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਚਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਟੁੰਬ ਗਈ ਸੀ।

ਸਾਲ 2021 ਵਿੱਚ ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ, ਪੱਟੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ

ਨਾਲ ਤਰ-ਵੱਤਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨਦੀਨ ਨਾਸ਼ਕ (ਸਟੋਪ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਦੀਨਾਂ ਤੋਂ ਫਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ। ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੀ ਡਰਿੱਲ ਉੱਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਲੋਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਲੱਕੀ ਸੀਡ ਡਰਿੱਲ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ 200 ਲਿਟਰ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਸਪਰੇਅ ਵਾਲੀ ਅਟੈਚਮੈਂਟ ਆਪ ਹੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਡਰਿੱਲ ਉੱਤੇ ਹੀ ਫਿੱਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਜਾਈ ਦੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਨਦੀਨ ਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਾਲ ਕਿਸਾਨ ਵਲੋਂ 24 ਏਕੜ ਰਕਬੇ ਉੱਤੇ ਪੀ ਆਰ 131 ਅਤੇ ਪੀ ਆਰ 126 ਤਰ-ਵੱਤਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤਰ-ਵੱਤਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਝਾੜ ਕੱਢ ਵਾਲੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ (ਐਸਤਨ 30-32 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ) ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਿਜਾਈ ਲਈ 8 ਤੋਂ 9 ਕਿਲੋ ਬੀਜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਬਿਜਾਈ ਦੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਮੁੱਢਲੇ ਨਦੀਨਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਪਾਣੀ 3 ਹਫਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਰ-ਵੱਤਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੀਂਹ ਦਾ ਵਾਧੂ ਪਾਣੀ ਵੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵੀ ਘੱਟ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਸਖਤ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦੀ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ 1.0 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵੱਲ ਰੁਝਾਨ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਆਧਾਰਿਤ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਚਤ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫੇਦਾਰ ਬਦਲ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਫਾਇਦਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਪੂ ਅਤੇ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ (ਮੋਬਾਇਲ : 98882-99130)

ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਟਾਮਿਨਜ਼, ਫਾਈਟੋਕੈਮੀਕਲਜ਼ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਲਾਭ

ਡਾ: ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਸਾਬਕਾ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਾਗਬਾਨੀ ਪਟਿਆਲਾ ਮੋ: 75080-18903

ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਦੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਟਾਮਿਨਜ਼, ਮਿਨਰਲਜ਼ ਅਤੇ ਫਾਈਟੋਕੈਮੀਕਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹੀਆਂ-ਬੂਟੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ

ਵਿਟਾਮਿਨਜ਼ ਅਤੇ ਫਾਈਟੋਕੈਮੀਕਲਜ਼ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਕ੍.	ਸਬਜ਼ੀ / ਜੜ੍ਹੀ ਬੂਟੀ	ਵਿਟਾਮਿਨ/ਫਾਈਟੋਕੈਮੀਕਲ	ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲਾਭ
1.	ਆਲੂ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਸੀ, ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ	1. ਫੈਟ ਫਰੀ 2. ਕੋਲੈਸਟਰੋਲ ਫਰੀ, 3. ਸੈਚੂਰੇਟਿਡ ਫੈਟ ਫਰੀ, ਸੋਡੀਅਮ ਫਰੀ
2.	ਬੀਨਜ਼	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, ਫਲੇਵੋਨੋਇਡਜ਼	1. ਕੈਂਸਰ ਤੋਂ ਰੋਕਥਾਮ, 2. ਕੋਲੈਸਟਰੋਲ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, 3. ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਸੋਜ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
3.	ਬਰੋਕਲੀ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਸੀ, ਕੈਰੋਟੀਨ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, ਇਨਡੋਲ, ਕਾਰਬੀਲੋਲ, ਸੁਫੇਰਾ ਫੇਨ	1. ਕੈਂਸਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ, 2. ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ 3. ਸੂਗਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ
4.	ਗਾਜਰ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ, ਬੀਟਾ ਕੈਰੋਟੀਨ, ਫਾਸਫੋਰਸ	1. ਐਂਟੀ ਆਕਸੀਡੈਂਟ, 2. ਸੂਗਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5.	ਟਮਾਟਰ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ, ਸੀ, ਲਾਈਕੋਪੀਨ, ਫਲੇਵੋਨੋਇਡਜ਼	1. ਐਂਟੀ ਕੈਂਸਰ, 2. ਐਂਟੀ ਇਨਫੇਕਸ਼ਨ
6.	ਪਿਆਜ਼ ਤੇ ਲਸਣ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਸੀ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, ਫਾਸਫੋਰਸ, ਐਲਿਲ ਸਲਫਾਈਡਜ਼	1. ਐਂਟੀ ਕੈਂਸਰ, 2. ਐਂਟੀ ਹਾਰਟ ਬਿਮਾਰੀਆਂ, 3. ਇਮਿਊਨ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਬੁਸਟ ਕਰਦਾ ਹੈ
7.	ਤਰਬੂਜ਼	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ, ਲਾਈਕੋਪੀਨ	ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ
8.	ਕਰੇਲਾ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ, ਫਾਸਫੋਰਸ, ਮੌਮੋਰੀਡੀਸੀਨ ਕੈਰੋਟਿਨ	1. ਸੂਗਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, 2. ਖੂਨ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਦਾ ਹੈ, 3. ਪੇਸ਼ਚ (ਮਰੋੜ) ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, 4. ਹਾਈਪਰ ਟੈਨਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਨੈਥਿਕਮੈਟਿਕ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ
9.	ਮੂਲੀ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ, ਬੀ, ਸੀ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, ਆਈਸੋਥੀਓ ਸਾਈਨਟ	ਪੀਲੀਆ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ, ਲਿਵਰ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਈਲਜ਼ (ਬਵਾਸੀਰ) ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਦੀ ਹੈ
10.	ਮਿਰਚਾਂ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ, ਸੀ, ਕੈਪਸਨੀਨ	ਇਹ ਐਂਟੀਰੂਮੈਟਿਕ ਹੈ (ਲਗਾਤਾਰ ਦਰਦ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ)
11.	ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗ੍ਰੀਨ ਸਬਜ਼ੀਆਂ	ਵਿਟਾਮਿਨ ਏ, ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ	ਹਾਈ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ
12.	ਅਸ਼ਵਗੰਧਾ (ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਪੱਤੇ)	ਐਲਕੋਲਾਇਡਜ਼, ਸਟੀਰੀਡਾਇਲ ਲੈਕਟੋਨਜ਼	ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਉਰਜਾਵਾਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਟਰੈਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਰਵਸ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਿਸਾਬ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ।
13.	ਤੁਲਸੀ (ਪੱਤੇ ਤੇ ਬੀਜ)	-	ਇਮਿਊਨ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਜਲਾ, ਜੁਕਾਮ ਅਤੇ ਬਰੋਨਕਾਈਟਿਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦੀ ਹੈ।
14.	ਪੁਦੀਨਾ	-	ਹਾਜਮੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਦ ਨਿਵਾਰਕ ਹੈ।
15.	ਕੜੀ ਪੱਤਾ	ਕਾਰਬੋਹਾਈਡਰੇਟਸ, ਫਾਈਬਰ, ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ, ਫਾਸਫੋਰਸ, ਲੋਹਾ ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨਜ਼	ਦਿਲ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚਮੜੀ ਅਤੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਚਮਕਦਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
16.	ਬ੍ਰਹਮੀ	ਡੇਮਰੇਨ	ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ ਉਤੇਜਨਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।
17.	ਐਲੋਵੇਰਾ	ਪ੍ਰੋਟੀਊਲਾਇਟਿਕ ਇਨਜ਼ਾਈਮਜ਼	ਖੋਪੜੀ ਦੇ ਉਪਰ ਮਰੇ ਹੋਏ ਚਮੜੀ ਸੈਲ ਦੀ ਰਿਪੇਅਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੋਪੜੀ ਉਤੇ ਖੁਜਲੀ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਕਰੀ (ਡੈਂਡਰਫ) ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ।
18.	ਹਲਦੀ	ਕਰਕਿਊਮਿਨ	ਇਹ ਲਿਵਰ ਦੀਆਂ ਮੁਸਕਿਲਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਜਮੇ ਸਬੰਧੀ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚਮੜੀ ਰੋਗ ਅਤੇ ਜਖਮਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ।
19.	ਗਿਲੋਅ	ਕੋਲਿਊਮਿਨ, ਟੀਲੂਸਪੋਰਿਕ, ਕੋਲਾਈਨ	ਐਂਟੀ ਆਥਰਾਈਟਿਕ, ਐਂਟੀ ਪੈਰੀਓਡਿਕ, ਐਂਟੀ ਪਾਈਰੀਟਿਕ, ਐਂਟੀ ਇਨਫਲੇਮ ਅਤੇ ਖੂਨ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ।

ਨੈਸ਼ਨਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਨਿਊਟਰੀਸ਼ਨ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 300 ਗ੍ਰਾਮ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 120 ਗ੍ਰਾਮ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ, 20 ਗ੍ਰਾਮ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ 90 ਗ੍ਰਾਮ ਹੋਰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਗਰਮੀ-ਸਰਦੀ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨੀ ਕਿੱਟਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਾਜ਼ਬ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਛੱਤ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਛਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਲਈ 'ਛੱਤ-ਬਗੀਚੀ' ਦਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਰੁਝਾਨ

ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਘਾਟ/ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਹਿੰਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਾਜ਼ੀ ਸਬਜ਼ੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਛੱਤਾਂ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਗਾਉਣ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਛੱਤ 'ਤੇ ਜਾਂ ਘਰ ਦੇ ਅਗਲੇ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਲਈ ਭੂਮੀ-ਰਹਿਤ ਮਾਧਿਅਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਰੀਅਲ ਦਾ ਬੁਰਾਦਾ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਗਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੱਤ/ਟੈਰੇਸ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਛੱਤ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਇਸ ਤਰੀਕੇ

ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਛਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਦਾ ਮਾਡਲ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੱਤਾਂ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦਾ 5 ਕਤਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਮਾਡਲ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਖੇਤਰ 12.6 ਵਰਗਮੀਟਰ (4.2 ਮੀਟਰ × 3.0 ਮੀਟਰ) ਅਤੇ ਕੁਲ ਖੇਤਰ 20.0 ਵਰਗਮੀਟਰ (5.5 ਮੀਟਰ × 3.6 ਮੀਟਰ) ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਇਸ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਘੋਲ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਨੂੰ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਕਰਨ ਲਈ ਟਾਈਮਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਰੁੜ੍ਹੇ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਾਕੇਸ਼ ਸ਼ਾਰਦਾ

ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਕੋਰੇ ਅਤੇ ਬਾਰਿਸ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਯੂ. ਵੀ. ਸ਼ੀਟ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੈ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ ਸ਼ੇਡ ਨੈੱਟ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਹੈ। ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮਾਡਲ ਵੀ ਉਬਲਬਧ ਹਨ।

ਨਾਰੀਅਲ ਦੇ ਬੁਰਾਦੇ ਵਿੱਚ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਗਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਨਾਰੀਅਲ ਦਾ ਬੁਰਾਦਾ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸੰਯੋਜਿਤ ਕਰਕੇ, ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪੌਦੇ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਵਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਰੀਅਲ ਦਾ ਬੁਰਾਦਾ ਬਾਗਬਾਨੀ ਪੌਦਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਪਯੋਗ ਵਿੱਚ ਪੌਦੇ ਉਗਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਨਾਰੀਅਲ ਦੇ ਬੁਰਾਦੇ ਦੀ ਸੁੱਕੀ ਸਲੈਬ ਦਾ ਔਸਤਨ ਭਾਰ 1.5-2.0 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਘੋਲ ਨਾਲ ਭਿੱਜਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਸਲੈਬ ਦਾ ਆਕਾਰ 100 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ × 15 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ × 10 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਔਸਤਨ ਭਾਰ 12-15 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਰੀਅਲ ਦੇ ਬੁਰਾਦੇ ਦੀ ਸਲੈਬ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਵੀ ਹਮ-ਪੱਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੈਬ ਦਾ ਵਰਤਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਗਭਗ 3 ਸੀਜ਼ਨ ਤੋਂ 2

ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੈ। **ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ**

ਸਰਦੀ ਅਤੇ ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਉਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਣੇ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਾਈਲੋਨ ਦੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਰੋਲਰ ਹੁੱਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜੀ. ਆਈ. ਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲਟਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਚੰਗੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਦੇ ਫਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਸਰਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਛੱਤਾਂ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬੋਰੋਕਲੀ, ਪਾਲਕ, ਮਟਰ, ਲੈਟਸ, ਮੇਥੀ, ਧਨੀਆ, ਠਾਮਟਰ, ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ, ਬੈਂਗਣ, ਫੁੱਲਗੋਭੀ, ਪੱਤਾਗੋਭੀ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਸਰ੍ਹੋਂ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗਰਮੀ ਰੁੱਤ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਚੱਪਣ ਕੱਦੂ, ਖੀਰਾ, ਮਿਰਚ, ਬੈਂਗਣ, ਕਰੇਲਾ, ਭਿੰਡੀ ਅਤੇ ਪੁਦੀਨਾ ਆਦਿ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖਾਣ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ 2-4 ਜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਕੋਹਰੇ ਅਤੇ ਬਾਰਿਸ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਯੂ.ਵੀ. ਸ਼ੀਟ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਨੂੰ ਸਜਾਵਟੀ ਜਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਪੌਦੇ ਉਗਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਖਾਦ ਸਿੰਚਾਈ ਲਈ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਘੋਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ : ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀਆਂ ਟਰੇਆਂ ਵਿੱਚ ਉਗਾਈ ਪਨੀਰੀ ਜਾਂ ਨਾਰੀਅਲ ਦੇ ਬੁਰਾਦੇ ਦੀਆਂ ਸਲੈਬਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਗੋਲ ਨਾਲ ਸਿੰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਭਾਰ ਛੱਤ ਦੇ ਸਹਿਣਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਬਾਰਿਸ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇ। ਛੱਤ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ

ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਵਾਧੂ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਘੋਲ (ਲੀਚਰੇਟ) ਨੂੰ ਫਿਲਟਰ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ

ਬਾਕੀ ਸਫਾ 2 ਦੀ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਤੋਂ ਵੱਧ ਝਾੜ ਲੈਣ ਲਈ ਨਵੀਨ ਕਾਸ਼ਤ ਤਕਨੀਕਾਂ

ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਬਿਜਾਈ ਦੇ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਚਾਈ ਜਾਂ ਬਾਰਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਦੀਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੰਮਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਚੰਗੇ ਵੱਤਰ ਤੇ ਇਹੋ ਦਵਾਈ ਨਦੀਨ ਉਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਸਪਰੇਅ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਟੋਪ ਰਸਾਇਣ ਉਗੇ ਹੋਏ ਨਦੀਨਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ। ਨਦੀਨਨਾਸ਼ਕ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਫਲੈਟ ਫੈਨ ਜਾਂ ਫਲੱਡ ਜੈਟ ਨੋਜ਼ਲ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਸਟੋਪ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਗੇ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 45 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਗੋਡੀ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਫਾਲੀ ਜਾਂ ਸੀਲਰ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤ ਵੱਤਰ ਆਉਣ ਤੇ 500 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਹਿਟਵੀਡ ਮੈਕਸ (10 ਐਮ ਈ ਸੀ) ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਤੇ ਘਾਹ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਚੌੜੇ ਪੱਤੇ ਵਾਲੇ ਮੌਸਮੀ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਬਰਸਾਤੀ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਗੋਡੀ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਫਾਲੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 500 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਗਰੇਮਕਸੋਨ 24% ਐਸ ਐਲ (ਪੈਰਾਕੁਐਟ) ਜਾਂ 900 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਸਵੈਪ ਪਵਰ 13.5% ਐਸ ਐਲ (ਗਲੂਫੋਸੀਨੇਟ ਅਮੋਨੀਅਮ) ਨੂੰ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 6-8 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਕੱਦ 40-45 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਹੋਵੇ, ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨਦੀਨਨਾਸ਼ਕ ਗੈਰ-ਚੋਣਵੀਂ ਨਦੀਨਨਾਸ਼ਕ

ਹਨ, ਜੋ ਸਪਰੇਅ ਫ਼ਸਲ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਨੋਜ਼ਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ 15-20 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਉੱਪਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੁੱਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ। ਵਗਾਈ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨਦੀਨਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਨਾ ਕਰੋ। **ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਅਣਚਾਹੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ**

ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰਮੇ ਦਾ ਅਣਚਾਹਿਆ ਵਾਧਾ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਫੁੱਲ ਘੱਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਅਣਚਾਹੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਚਮਤਕਾਰ (ਮੈਪੀਕੁਐਟ ਕਲੋਰਾਈਡ 5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਦੇ ਦੋ ਸਪਰੇਅ 300 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਰਤ ਕੇ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਕਰੀਬ 60 ਅਤੇ 75 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਕਰੋ।

ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਜਲ-ਵਿਕਾਸ
ਬਾਰਿਸ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ 4-6 ਸਿੰਚਾਈਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਚਾਈ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 4-6 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਅਗਲੀਆਂ 2-3 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਬਾਰਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਿਓ। ਹਲਕੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸਿੰਚਾਈ ਮੌਸਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਸਿੰਚਾਈ ਸਤੰਬਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ ਟੀਡੇ ਵਧੀਆਂ ਖਿੜਨ। ਫੁੱਲ ਡੋਡੀ ਬਣਨ ਸਮੇਂ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਔੜ ਨਾ ਲੱਗਣ

ਦਿਓ। ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਪਾਣੀ ਖੜਨ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਹੀ ਪਾਣੀ ਨਿਕਾਸ ਹੋਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸੈਲੀਸਿਲਕ ਐਸਿਡ ਨਾਲ ਔੜ ਪ੍ਰਬੰਧਨ
ਅਚਾਨਕ ਨਹਿਰੀ ਬੰਦੀ ਜਾਂ ਮੀਂਹ ਨਾ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਲੱਗੀ ਔੜ ਨਾਲ ਨਰਮੇ ਦੇ ਝਾੜ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ

ਲਈ ਔੜ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 12.5 ਗ੍ਰਾਮ ਸੈਲੀਸਿਲਕ ਐਸਿਡ ਨੂੰ 375 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਈਥੀਲ ਅਲਕੋਹਲ ਵਿੱਚ ਘੋਲਣ ਉਪਰੰਤ 125 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਫਰਟੀਗੇਸ਼ਨ

ਨਰਮੇ ਵਿੱਚ ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਫਰਟੀਗੇਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਡਰਿੱਪਰ ਪਾਈਪਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਤ੍ਹਾ ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਚਾਈ ਵਿੱਚ ਡਰਿੱਪਰ ਪਾਈਪਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਉਪਰ 67.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਛਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰਿੱਪਰ ਤੋਂ ਡਰਿੱਪਰ ਦਾ ਫਾਸਲਾ 75 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਕਾਸ ਦਰ 2.2 ਲਿਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਘੰਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਰਮੇ ਨੂੰ 7 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਤੇ ਸਤ੍ਹਾ ਉਪਰ ਰੱਖੀ ਡਰਿੱਪਰ ਪਾਈਪਾਂ ਨਾਲ ਮਈ/ਜੂਨ, ਜੁਲਾਈ, ਅਗੱਸਤ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 50, 45, 40 ਅਤੇ 35 ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦਿਓ। ਫਰਟੀਗੇਸ਼ਨ ਡਰਿੱਪਰ ਨਾਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 7 ਅਤੇ 5 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਤੇ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 30-35 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੱਤੇ ਝਾੜਨਾ

ਟੀਡੇ ਅਗੇਤੇ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰ ਖਿਡਾਉਣ ਲਈ, ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ 500 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਈਥਰਲ 39 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ (ਇਥੀਫੇਨ) ਨੂੰ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਸਪਰੇਅ ਕਰੋ। ਸਪਰੇਅ ਤੋਂ 7-10 ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਬਹੁਤੇ ਪੱਤੇ ਝੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਰਮੇ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ

ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਚੁਗਾਈ**

ਨਰਮੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਪਾਹ ਦੀ ਚੁਗਾਈ ਅਗੇਤੀ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਨਰਮਾ ਕਪਾਹ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ 15-20 ਦਿਨ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸੁੱਕੇ ਨਰਮੇ ਕਪਾਹ ਦੀ ਚੁਗਾਈ ਕਰੋ। ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਚੁਗਾਈ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਕੀਮਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਆਉਂਦੇ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਡੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਦਾ ਠੀਕ ਵੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖੇਤ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਰੁਖ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਛਟੀਆਂ ਨੂੰ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਬਾਲਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਰਤ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਂਦੇ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਡੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਦੂਸਰਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋਥਾਇਲ ਸਰੋਡਰ (ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਕੁਤਰਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ) ਜਾਂ ਮਲਚਰ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਖਿਲਾਰਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਣਕ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਖੇਤ ਦੀ ਵਹਾਈ ਸਮੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਰ ਸੀਡਰ ਨਾਲ ਵੀ ਛਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਵਹਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਣਕ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਵੀ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਪਿਛਲਾ ਅੰਕ ਪੜ੍ਹੋ।

ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਪਾਲਣਾ

ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਟੌਂਬਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਕਈ ਵੀ ਕਟੌਂਬਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਟੌਂਬਾਂ ਨੂੰ ਛਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣ

ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਖੇਤੀ ਰੁਝਾਵਾਂ

ਸੰਪੋਜਕ : ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਾ : ਅਮਿਤ ਕੋਲ, ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦੀ, ਅਰਸ਼ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਨਵਨੀਤ ਕੌਰ, ਸਿਮਰਤ ਸਿੰਘ, ਰੂਮਾ ਦੇਵੀ, ਤੇਜਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਾਨੀ ਸ਼ਰਮਾ

ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਲੋੜੀਂਦੇ ਇਹਤਿਆਦ ਵਰਤਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਬਰੂਡ ਉੱਤੇ

ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲੇਟ 3 ਵਾਰ ਛੱਤਿਆਂ ਤੇ ਛਿੜਕੇ ਜਾਂ ਛੱਤਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਛਿੜਕਾ ਕਰੋ। ਬਰੂਡ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਰਹੋ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਉ ਅਤੇ ਸੁਝਾਏ ਰੋਕਥਾਮ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰੋ। ਗੈਰ-ਰਸਾਇਣਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿਉ। ਐਂਟੀਬਾਇਓਟਿਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ।

ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ

1. ਮੱਝਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਗੂੰਗੇ ਹੋਏ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਹੋਏ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੱਝਾਂ ਤਾਰਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਏ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੇ 10-12 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਗਰਭਦਾਨ ਕਰਵਾਓ।

2. ਜੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਗਲ-ਘੋਟੂ

ਅਤੇ ਛੱਤ ਵਾਲੇ ਪੱਖੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਲਈ ਫੁਹਾਰੇ ਲਗਾਓ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋੜੀਂਦਾ ਤਾਪਮਾਨ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

5. ਜੇ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਨਕਸ਼ੀਰ ਛੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਰਫ ਵਾਲਾ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ

ਨਮਕ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵੱਧ ਪੀਣ।

ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣਾ

1. ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਹੋਈ ਮੰਗ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਬਰਤਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੁੱਗਣੀ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਸਕੇ।

2. ਸ਼ੈਡ ਵਿੱਚ ਫੁਹਾਰੇ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਕੂਲਰ ਲਗਾਓ। ਸ਼ੈਡ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਿਆਵਲ ਗਰਮੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੈਡ ਦੀ ਛੱਤ ਨੂੰ ਚਿੱਟੀ ਕਲੀ ਕਰ

ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਛਾਂ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕਲੋਨੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਕਟੌਂਬਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੁਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਛਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਛਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਕਟੌਂਬਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਫ਼ਸਲਾ 6-8 ਫੁੱਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਡਰਿਫਟਿੰਗ ਅਤੇ ਰੋਬਿੰਗ (ਮੱਖੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੁੱਟ) ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿਚੜੀਆਂ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਟੈਂਕ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਟਹਿਲੀਆਂ ਜਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਸੁੱਟ ਦਿਉ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਮੱਖੀਆਂ ਪਾਣੀ ਪੀ ਸਕਣ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਲੋਨੀਆਂ ਹੇਠ ਰੱਖੇ ਸਟੈਂਡ ਦੇ ਪਾਵਿਆਂ ਹੇਠ ਪਾਣੀ ਦੇ ਠੂਹਲੇ ਰੱਖ ਕੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫਾਇਦਾ ਕਟੌਂਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਕਟੌਂਬਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੇਠਲੇ ਫੱਟੇ ਅਤੇ ਬਰੂਡ ਚੈਂਬਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਬਰੂਡ ਚੈਂਬਰ ਤੇ ਸੁਪਰ ਚੈਂਬਰ ਵਿਚਕਾਰ ਪਤਲੇ ਡੱਕੇ ਰੱਖ ਕੇ ਝੀਬ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੀਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਵਾ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਸਕੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਨਾ ਨਿਕਲ ਸਕੇ। ਇਸ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਬਰਸੀਮ ਅਤੇ ਸੂਰਜਮੁਖੀ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਪੱਕਿਆ ਸ਼ਹਿਦ ਕਟੌਂਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਟੌਂਬਾਂ ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਵੀਂ ਵਿੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਸਿਰਫ ਸੁਪਰ ਅੰਦਰਲੇ ਬਰੂਡ-ਰਹਿਤ ਛੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੱਢ ਕੇ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਣੀ ਨਿਖੇੜੂ ਜਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਬਰੂਡ ਚੈਂਬਰ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਕੀਤੇ ਹੋਣ, ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਬਰੂਡ ਚਿਚੜੀਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰੋਬਿੰਗ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸ਼ਹਿਦ ਕੱਢਣ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਉਪਰੰਤ

ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਜੀਵੀ ਮਾਈਟ (ਟਰੋਪੀਲੋਪਸ ਕਲੈਰੀ) ਦਾ ਹਮਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਛੱਤਿਆਂ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਡੀਡਿਆਂ ਉੱਪਰ ਸਲਫਰ ਦਾ ਪੂੜਾ ਇੱਕ ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਛੱਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪੂੜੋ। ਵਰੋਆ

ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ : ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੂੜੀ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਲਉ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿ ਸਤੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬਟਨ ਖੁੰਬ ਦੀ ਕੰਪੋਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਖੁੰਬ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ, ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਅਤੇ ਕੀਟਾਣੂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਲਉ। ਪਰਾਲੀ ਖੁੰਬ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ, ਪਰਾਲੀ ਦੇ 1 ਤੋਂ 1.5 ਕਿਲੋ ਦੇ ਪੂਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਲਾ ਕਰ ਲਉ। ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਪੂਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਪਾ ਕੇ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਬੈਂਡ ਤਿਆਰ ਕਰੋ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬੈਂਡਾਂ ਅਤੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਉੱਪਰ ਦੋ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਰੋਸ਼ਾ ਫੈਲਣ ਦੇ 10-12 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਅੱਡੇ ਵਰਗੀ ਪਰਾਲੀ ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮਿਲਕੀ ਖੁੰਬ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਤੂੜੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਬਾਲ ਕੇ, ਠੰਢਾ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬੈਂਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਸ਼ਾ ਫੈਲਣ (15-18 ਦਿਨ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕੇਸਿੰਗ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਪਰਤ ਵਿਛਾ ਦਿਉ। ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ (30 ਦਿਨ) ਤੱਕ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਚਿਚੜੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਸੀਲ ਡਰੋਨ ਬਰੂਡ ਵਾਲੇ ਛੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ, ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੀਸੀ ਖੰਡ 1.5 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਛੱਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫਰੋਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਵਿੱਚ 3 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫੇ ਤੇ 8 ਵਾਰ ਪੂੜਨਾ, ਚਿਪਕਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ਼ (ਸਟਿੱਕਰ) ਵਰੋਆ ਬੋਟਮ ਬੋਰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ, ਜਿਹੇ ਗੈਰ-ਰਸਾਇਣਕ ਤਰੀਕੇ ਇਸ ਚਿਚੜੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਵਾਸਤੇ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਰੋਆ ਮਾਈਟ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਤੇ ਐਂਗਜ਼ੈਲਕ ਏਸਿਡ ਦਾ ਘੋਲ (42 ਗ੍ਰਾਮ ਐਂਗਜ਼ੈਲਕ ਏਸਿਡ ਅਤੇ 600 ਗ੍ਰਾਮ ਖੰਡ ਨੂੰ 1 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ) 5 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਛੱਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਵਕਫੇ

ਅਤੇ ਧੜੀ ਰੋਗ ਦੇ ਟੀਕੇ ਨਾ ਲਗਾਵੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਟੀਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਲਵਾਏ ਤਾਂ ਲਵਾ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

3. ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਚੜਾਂ, ਜੂਆਂ, ਮੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਮਲੱਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਦਵਾਈ ਦਾ ਸਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

4. ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾਦਾਰ ਸ਼ੈਡ ਅੰਦਰ ਰੱਖੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਦਿਉ। ਵਧੇਰੇ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ੈਡ ਅੰਦਰ ਕੂਲਰ

ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

6. ਜੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਤਾਪ ਵੱਧਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਦੀ ਲੈਬਰਟਰੀ ਤੋਂ ਖੂਨ

ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗਰਮੀ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

3. ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਟੀਨ, ਧਾਤਾਂ, ਇਲੈਕਟਰੋਲਾਈਟ ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਧਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਤੱਤ ਮਿਲ ਸਕਣ।

4. ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਪੱਠਾਂ (6-10 ਹਫ਼ਤੇ) ਨੂੰ ਦਿਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਡੇ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਤੜਕੇ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਲਬਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਕੇ 16 ਘੰਟੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

5. ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਸਰਕੰਡੇ ਦੀ 2 ਇੰਚ ਮੋਟੀ ਤਹਿ ਵਿਛਾਉ ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ੈਡ ਅੰਦਰਲੇ ਤਾਪਮਾਨ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

6. 6-8 ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਪੱਠਾਂ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਖੇਤ ਦੇ ਆਰ-2 ਬੀ ਟੀਕੇ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦਵਾਈ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਲੱਸੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਿਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਟੀਕੇ ਲੱਗੀਆਂ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਟਾਮਿਨ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਟੀਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

7. ਜੇ ਆਂਡਿਆਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

7. ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਠੰਡੇ ਵੇਲੇ,

ਭਾਵ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਾਓ।

8. ਜੇਕਰ ਪਸ਼ੂ ਪੀਲਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 50 ਗ੍ਰਾਮ

8. ਸੁੱਕ ਵਿਧੀ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਲੱਪ ਰਹਿਤ ਕਰੋ।

ਹਰਸੰਤ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ (ਮੋਬਾਇਲ : 98781-97000)

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਅੰਨਦਾਤੇ ਨੇ ਕਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਸਿਰ ਬਿਪਤਾ ਆਣ ਪਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਸਾਡੀ ਸੋਨੇ ਰੰਗੀ ਕਣਕ ਨੂੰ 'ਬਦਰੰਗ' ਕਹਿ ਕੇ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਤੇ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 1997-98 ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਸਮ ਦੀ ਮਾਰ ਕਾਰਨ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਦਾਣੇ ਕਾਲੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ।

ਅੰਨ ਭੰਡਾਰ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਅੰਨਦਾਤੇ ਦਾ ਬੋਝ ਖਾਲੀ...!

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਅਨਾਜ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਅੰਨਦਾਤੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੇਹੱਦ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕਰੋਧੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬੇਰੁਖੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰੱਬ ਹੀ ਰੁੱਸ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਆਏ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਪਜਾਊ ਖੇਤ ਰੇਤ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੇਤੀ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਸਾਉਣੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦਾਂ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੰਪਰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਮਿਹਨਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਸਾਈਆਂ (ਬਿਆਨੇ) ਤੱਕ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਇਸ ਸੁਨਹਿਰੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਹਿਰ ਵਰ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬੇਮੌਸਮੀ ਬਾਰਸ਼ ਅਤੇ ਗੜ੍ਹਿਆਂ ਨੇ ਕਣਕ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਅਰਮਾਨ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਕਣਕ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਲਈ ਕੰਬਾਈਨ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਰੇਟ ਦੁੱਗਣੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਡੀਜ਼ਲ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਦੁੱਗਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਦਾਣਾ-ਦਾਣਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ

ਮੁੱਲ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਖੁਦ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਮੋ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਣਕ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਲ ਰਹੇ ਕਿਸਾਨ ਭੁੱਖਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਕਹਿਰ ਵਾਪਰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਝਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੋਰ ਉਹ ਵੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤੱਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤਾਕਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਿਹਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਨ ਭੰਡਾਰ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਭਰ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਸਦੀ-ਵੱਸਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬੰਜਰ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਅੰਨਦਾਤੇ

ਨੇ ਕਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਸਿਰ ਬਿਪਤਾ ਆਣ ਪਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਸਾਡੀ ਸੋਨੇ ਰੰਗੀ ਕਣਕ ਨੂੰ 'ਬਦਰੰਗ' ਕਹਿ ਕੇ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਤੇ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 1997-98 ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਸਮ ਦੀ ਮਾਰ ਕਾਰਨ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਦਾਣੇ ਕਾਲੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਫ਼ਸਲ ਖਰੀਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਮਹੀਨਾ-ਮਹੀਨਾ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸਨ। ਸਾਡਾ ਗੁਆਂਢੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਸਾਨ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਲੀ ਦੀਵਾਲੀ ਮਨਾਈ ਸੀ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਰਹੂਮ ਸਾਇਰ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੇ ਇੱਕ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਤਨਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਕੀ ਹੋਇਆ ਭੂਰੇ ਲਾਲਾ,
ਸਾਡੇ ਦਾਣੇ ਕਾਲੇ ਹਨ,
ਤੁਹਾਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਤਾਂ... ?

ਅੱਜ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲ ਰਹੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਨੇ ਵਰਗੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀ ਦੇਖ

ਕੇ ਪਾਤਰ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਜਿਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅੰਨਦਾਤੇ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਵਿੱਚ ਪਰੇ ਕੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ। ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਣਕ ਖਰੀਦਣ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਅੱਜ ਇੰਝ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਵਪਾਰੀ ਵਰਗ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਕਿ 'ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਧਰਨੇ ਲਾਏ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਪਸ ਕਰਵਾਏ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਡੇ ਰਹਿਮੋ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਭਵਿੱਖ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਹੈ।'

ਅੱਜ ਭਾਰਤਮਾਤਾ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਤਹਿਤ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਵਪਾਰੀ ਵਰਗ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਕੈਮੀਕਲ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਨਿਗਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ।

ਕਿਸਾਨ ਵਿਚਾਰਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹੀ

ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਜਾਲ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਬੈਂਕਾਂ ਅਤੇ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਉਮਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਉਸ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਰਚੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਧੁੰਦਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤਕੜੇ ਹੋਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਰਾਹ ਫੜਨੀ ਪੈਣੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਅੱਜ ਬੇਹੱਦ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂਆਂ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹਨੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲਣ, ਪੰਜਾਬ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਡੋਲ ਰਹੇਗਾ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਹੁਣ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਵਰਤੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਜਿਊ ਸਕਣ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਵੱਧ ਝਾੜ ਜਾਂ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਿਧਾਂਤ 'ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ ਅਤੇ ਵੰਡ ਛਕੋ' ਉੱਤੇ ਸੱਚੇ ਮਨੋਂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਮਾੜਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦਿਨ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਬਦਲਣਗੇ। ਇਸੇ ਉਮੀਦ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੇ ਸੱਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਜੇ ਆਈ ਪੱਤਝੜ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਹੈ
ਤੂੰ ਅਗਲੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖੀਂ
ਮੈਂ ਲੱਭ ਕੇ ਕਿਤਿਓਂ ਲਿਆਉਣਾ ਕਲਮਾਂ
ਤੂੰ ਵੁੱਲਾਂ ਜੋਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਖੀਂ... !

ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਚੜ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਓ
ਮਧੂ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਗੁਰੰਸ਼ਪੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ,
ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ (ਮੋ. 96436-42427)

ਗਰਮੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚਿੱਚੜ ਰੋਗ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਲੈਤੀ ਅਤੇ ਦੋਗਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਐਨਪਲਾਜ਼ਮਾ, ਬਬੇਸੀਆ ਅਤੇ ਥਲੇਰੀਆ ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਚਿੱਚੜ ਰੋਗ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਵੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਬੇਸੀਆ ਅਤੇ ਐਨਪਲਾਜ਼ਮਾ ਰੋਗ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਜਵਾਨ ਗਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਥਲੇਰੀਆ ਬਿਮਾਰੀ ਵੱਛੋ/ਵੱਛੀਆਂ ਤੇ ਵੱਧ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਬੇਸੀਆ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਮੂੜਨਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ

ਲੱਛਣ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਫੀ ਵਰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਨਪਲਾਜ਼ਮਾ ਕਾਰਨ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਪੀਲੀਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਥਲੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਸਤਹੀ ਲਿੰਫ ਨੋਡਸ ਸੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਖੂਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਥਲੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਪੀਲੀਆ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਬੁਖਾਰਵਾਕੋਨ ਦਾ ਟੀਕਾ 2.5 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਭਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਿਉ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਦੂਜਾ ਇੰਜੈਕਸ਼ਨ 48 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਥਲੇਰੀਆ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ 'ਰਕਸ਼ਾ ਵੈਕ ਟੀ' ਨਾਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਾਫੀ ਅਸਰਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਰੋਗ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਸ਼ਮਤਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਬੇਸੀਆ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਬੇਰੋਨਿਲ ਦਾ ਟੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੂਨ ਵਧਾਉਣ

ਵਾਲੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਨਪਲਾਜ਼ਮਾ ਲਈ ਇਮੀਡੀਕਾਰਬ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਭਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਈ ਪਸ਼ੂ ਸੈਂਡ ਅੰਦਰ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਸੈਂਡ ਦੀ ਸਫਾਈ ਵੱਲ ਵੀ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੈਂਡ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਨਵਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਮੁਤਾਬਿਕ। ਇਕ ਦੋਗਲੀ ਗਾਂ ਨੂੰ 48 ਸਕੇਅਰ ਫੁੱਟ ਛੱਤੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਦੁੱਗਣੀ ਅਣ-ਛੱਤੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਦੇਣੀ ਉੱਚਿਤ ਹੈ। ਚਿੱਚੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਅਮਿਤਰਾਜ, ਮੈਲਾਥਿਉਨ, ਆਈਵਰਮੈਕਟਿਨ ਦਾ ਟੀਕਾ ਆਦਿ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਕਰੋ।

ਦੁੱਗਣੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ

23 ਮਾਰਚ 2026 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੋ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਅੱਗੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ- ਸਗੋਂ ਪਿੱਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ, 8 ਤੇ 10 ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੱਚੀਆਂ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁੰਨ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਹਨ- ਜੋ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੁੱਗਣੀ ਤੋਂ ਵੀ

ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਧੱਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਜਾਲ ਤੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਤੇ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਨੈ ਮਾਹਲਾ ਨੇ 4 ਫ਼ਰਵਰੀ 2026 ਨੂੰ ਬਜਟ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਫੇਸਬੁੱਕ ਪੇਜ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ : ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡਾਂ, ਖੇਤਾਂ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ਼

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਚੌਹਾਨ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਘਟ ਰਹੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਾਰਨਾਂ

ਜਗ ਮੋਹਨ ਬਜਾਕੇ

ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ 12 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਸੀ2+50 ਫ਼ੀਸਦੀ (ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਦਾ 1.5 ਗੁਣਾ) ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਫਾਰਮੂਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਐਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਝੋਨੇ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ (ਏ-2 ਐਫ ਐਲ) ਨਾਲ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਮੁੱਲ ਐਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਨਾਲੋਂ 36 ਫ਼ੀਸਦੀ ਘੱਟ ਹੈ।

ਏ.ਆਈ.ਕੇ.ਐੱਸ. ਦਾ ਤਰਕ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਐਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਅਸਲ ਐਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਵਾਧਾ ਦਰ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। 16 ਐਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਵਿੱਚ 2014-15 ਤੋਂ 2025-26 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਲ

ਐਮ. ਐੱਸ. ਪੀ. ਵਾਧੇ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਐਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫ਼ੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਸਵੈਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੀੜਤ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਦੁਕਵਾਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮੰਗਦਿਆਂ ਏ.ਆਈ.ਕੇ.ਐੱਸ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਲੱਖਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਗਏ ਕਿਸਾਨ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਏਕਤਾ ਡਕੌਂਦਾ ਨੇ ਕੋਟਕਪੁਰਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਹਰੀ ਨੌ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਤਲ ਦੱਸਦਿਆਂ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ

ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਨੀਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਿਰ ਕਰਜ਼ਾ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਆਲੂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੇ 50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਭਾਰ ਝੱਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਅਜਿਹੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਮੌਜੂਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮਾਡਲ ਦੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਸਕਿਤ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰੈਸ ਸਕੱਤਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੰਘ ਭਦੋੜ ਨੇ 26 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਤੇ ਖਰੀਦ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਐਮ. ਐਸ. ਪੀ. ਸੀ-2+50 ਫ਼ੀਸਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਣਸਾਂ ਘੱਟ ਭਾਅ 'ਤੇ ਵਿਕਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਬੋਝ ਸਾਲ ਦਰ ਸਾਲ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਕਿਸਾਨ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਹੇਠ ਦੱਬੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਿਛਲੀ ਕਾਰਗਜ਼ ਵਲੋਂ 2008 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਯੋਜਨਾ ਵਾਂਗ ਖੇਤੀ ਕਰਜ਼ੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਤੇ ਚਰਚਿਤ 'ਦੁੱਗਣੀ ਆਮਦਨ' ਵਾਲਾ ਗੀਤ ਹੀ ਗਾਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗੀ ?

ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ (ਏ. ਆਈ. ਕੇ. ਐੱਸ.) ਵਲੋਂ 26 ਮਾਰਚ 2026 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਏ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਜ਼ੇ ਕਾਰਨ ਗੰਭੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜੋ 25 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਲਗਭਗ 50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਲੂਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਫ਼ਸਲ ਦੀਆਂ ਘੱਟ ਰਹੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਲਾਗਤ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਵੱਸੀ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰੇ ਦਾ ਕਦਮ ਉਠਾ ਲਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਘਟਨਾ ਪਹਿਲੀ ਜਾਂ ਆਖਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਕਾਰਡ ਬਿਊਰੋ (ਐਨ. ਸੀ. ਆਰ.ਬੀ.) ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਔਸਤਨ 10,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਮੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅੰਕੜਾ 2018 ਵਿੱਚ 10,349 ਸੀ; 2019 ਵਿੱਚ 10,281 ਸੀ; 2020 ਵਿੱਚ 10,677; 2021 ਵਿੱਚ 10,881; 2022 ਵਿੱਚ 11,290 ਅਤੇ 2023 ਵਿੱਚ 10,786 ਸੀ।

ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ

ਕਿਉਂ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ ?

ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 'ਤੇ 22 ਫ਼ਰਵਰੀ 2024 ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਹਰਿਆਣਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਵੈੱਬ ਪੋਰਟਲ ਤੋਂ ਪੋਸਟ ਹੋਈ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਲਗਭਗ 2.7 ਏਕੜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਔਸਤਨ 1.31 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਨੇਤਾ ਤੇ ਆਰਟੀਆਈ ਕਾਰਕੁੰਨ ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ 'ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਘਾਟੇ ਵਾਲੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੀਤੀਆਂ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਕ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ

ਨਾਂਹ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨੀਤੀਆਂ ਗੁੰਮ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਇਸ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਜਾਂ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਠੋਸ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਛਲੇ 8 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਪਾਹ ਉਤਪਾਦਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਮਝੌਤੇ ਵੱਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਕੱਤਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ, ਖੇਤ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਇੱਕ ਬਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਅਹਿਮ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੇ ਬੇਵੱਸੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਨ; ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਏ.ਆਈ.ਕੇ.ਐੱਸ. ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 12 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਅੰਕੜਾ 5 ਲੱਖ ਤੋਂ ਟੱਪ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕੇਂਦਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਐਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਦੇਣ ਸਮੇਤ ਕਈ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ - ਜਸਕਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨਿਰਮਲਾ ਸੀਤਾਰਾਮ ਨੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਬੇਰੁਖੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਪੂਰੀ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਏ.ਆਈ.ਕੇ.ਐੱਸ. ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਐਮ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਸੰਪੂਰਣ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਪਤਾਹਿਕ ਪਟਿਆਲਾ

ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਸਹਾਇਕ ਧੰਦਿਆਂ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ

12 ਨਹੀਂ 24 ਨਹੀਂ

52 ਅੰਕ

ਹਰ ਹਫਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ

ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਥਣਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਬਚਾਅ

ਕੰਢੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿਸਾਨ, ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਵੱਲ ਰੁਚੀ ਕਾਫੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੰਢੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਖੋਲੇ ਗਏ, ਕੰਢੀ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਆਏ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਵੀਰ, ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੱਖ ਰਖਾਵੇ ਅਤੇ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਚੂਰਾ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਚਾਟ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਕਰਕੇ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਥਣਾਂ ਅਤੇ ਲੇਵੇ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਕਾਫੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਦੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅਸੀਂ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਥਣ ਅਤੇ ਲੇਵੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਥਣ ਅਤੇ ਲੇਵੇ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾਂਗੇ ਤਾਂ Mastitis ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲੇਵੇ ਦੀ ਸੋਜ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਲੇਵੇ ਦੀ ਸੋਜ 2 ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

- (1) ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ
- (2) ਗੁੱਝੀ ਸੋਜ

(1) **ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ** : ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਥਣਾਂ ਅਤੇ ਲੇਵੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੁੱਧ ਦਾ ਰੰਗ, ਡਿੱਧੀਆਂ, ਦੁੱਧ ਖੂਨ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾ ਖੂਨ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

(2) **ਗੁੱਝੀ ਸੋਜ** : ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਦੇਖਣ ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲੇਵੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ ਦਾ ਰੂਪ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

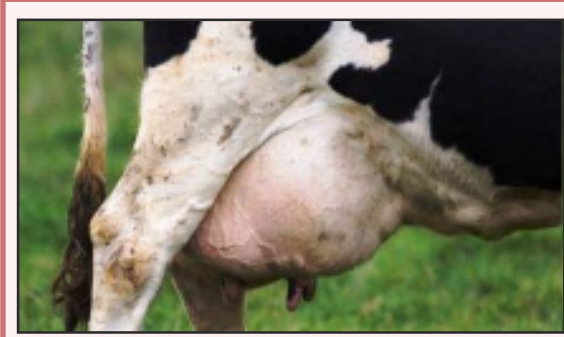
ਇੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਥਣਾਂ, ਲੇਵੇ ਜਾਂ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਉਦੋਂ ਹੀ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਵੀਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੈਕ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਲੇਵੇ ਦੀ ਸੋਜ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾਵ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਥਣ ਅਤੇ ਲੇਵਾ ਲਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੋਜਿਸ਼ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਡਿੱਧੀਆਂ, ਦੁੱਧ ਖੂਨ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਖੂਨ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੇਵੇ ਗਰਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਟਾਣੂਆਂ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੀਟਾਣੂ ਫਾਰਮ ਦੇ ਫਰਸ਼, ਮਲ ਮੂਤਰ, ਦੁੱਧ ਚੁਆਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਜਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

★ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਸਫਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਫਰਸ਼ ਗਿੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਥਣਾਂ ਅਤੇ ਲੇਵੇ ਦੀ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

★ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਧ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ

ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਵੱਲ ਰੁਚੀ ਕਾਫੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੰਢੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਖੋਲੇ ਗਏ, ਕੰਢੀ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਆਏ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਵੀਰ, ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੱਖ ਰਖਾਵੇ ਅਤੇ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਚੂਰਾ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਚਾਟ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਕਰਕੇ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਰਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਾਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਤਲਵਾੜਾ

ਪਸ਼ੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

★ ਦੁੱਧ ਦੀ ਚੁਆਈ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਮਤਲਬ ਪੂਰੇ ਹੱਥ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਿਰਫ ਅੰਗੂਠਾ ਅਤੇ ਉਂਗਲੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਥਣਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ਖਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

★ ਦੁੱਧ ਦੀ ਚੁਆਈ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਲੇਵੇ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਲੇਵੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਲੱਤ, ਲੇਵੇ ਤੇ ਗੋਹਾ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ।

★ ਫਾਰਮ ਦਾ ਫਰਸ਼ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਸਾਫ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਥਣਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਖਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਚੁਆਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਥਣ ਦੀ ਮੋਰੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 20 ਮਿੰਟਾਂ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਲੇਵੇ ਦੀ ਸੋਜ ਦੇ ਲੱਛਣ : ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ; ਲਾਗ ਕਿਸ ਸਟੇਜ ਤੇ ਹੈ।

ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ : ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੇਵੇ ਗਰਮ ਅਤੇ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਤੇ ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਅਸਰ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਸੋਜਿਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਡਿੱਧੀਆਂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਇਲਾਜ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੇਵਾਜ ਅਤੇ ਥਣ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗੀ : ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਥਣਾਂ, ਲੇਵੇ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਬਦਲਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ ਤੋਂ ਗੁੱਝੀ ਸੋਜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੇਵੇ, ਥਣਾਂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਘਣਤਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਮਰੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਯਾ ਦੋ ਵਾਰੀ ਦੁੱਧ ਦਾ ਟੈਸਟ ਜੋ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਆਪ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਟੈਸਟ

ਬੀ ਟੀ ਬੀ ਕਾਰਡ ਟੈਸਟ : ਇਸ ਟੈਸਟ ਦੇ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੈਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ

ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਾਰਡ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਰਸਾਇਣ ਦੇ ਚਾਰ ਪੀਲੇ ਸਰਕਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਖੱਬਾ ਅਗਲਾ, ਖੱਬਾ ਪਿਛਲਾ, ਸੱਜਾ ਅਗਲਾ ਅਤੇ ਸੱਜਾ ਪਿਛਲਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਥਣ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਇੱਕ ਤੁਪਕਾ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪਹਿਚਾਣੇ ਗੱਲੇ ਤੇ ਪਉ ਅਤੇ 20-30 ਸੈਕਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਨੂੰ ਹੇਠ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੋ।

ਪੀਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ : ਕੋਈ ਸੋਜ ਨਹੀਂ ਪੀਲਾ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ : ਸੋਜ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ : ਗੁੱਝੀ ਸੋਜ ਹੋਣਾ ਸੰਘਣਾ ਹਰਾ ਜਾਂ ਨੀਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ : ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ

ਐਸ ਐਲ ਐਸ ਟੈਸਟ : ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੀਜੈਂਟ ਅਤੇ ਚਾਰ ਕੱਪ ਵਾਲਾ ਪੈਡਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਥਣਾਂ 2-3 ਮਿ. ਲੀ. ਦੁੱਧ ਪੈਡਲ ਦੇ ਕੱਪ ਵਿੱਚ ਲਵੋ। ਲੱਗਭੱਗ ਉਨ੍ਹੀਂ ਹੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਕੱਪ ਵਿੱਚ ਰੀਜੈਂਟ ਪਾਉ। ਪੈਡਲ ਨੂੰ ਘੁੰਮਾ ਕੇ ਘੋਲ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਹੇਠ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੋ :

- 1) ਅਗਰ ਘੋਲ ਤਰਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੋਜ ਨਹੀਂ : ਪੈਡਲ ਟੇਡਾ ਕਰਨ ਤੇ ਘੋਲ ਹੇਠ ਪਤਲੀ ਲੋਸ (ਜਾਲਾ ਜਿਹਾ) ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ : ਸੋਜ ਦਾ ਸ਼ੱਕ
- 2) ਘੋਲ ਸੰਘਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘੁੰਮਾਉਣ ਸਮੇਂ ਗੂੰਦ ਵਰਗੀ ਲੋਸ ਸਾਰੇ ਕੱਪ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ : ਗੁੱਝੀ ਸੋਜ ਹੋਣਾ
- 3) ਘੁੰਮਾਉਣ ਸਮੇਂ ਘੋਲ ਦਾ ਗੁਲੱਫਾ ਜਿਹਾ (ਲੇਵੀ ਵਰਗਾ) ਬਣ ਕੇ ਕੱਪ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜਾ

ਜਿਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ : ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ

ਇਲਾਜ : ਜੇਕਰ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਜ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਲੇਵਾ ਅਤੇ ਥਣ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਐਂਟੀਬਾਇਓਟਿਕ ਦੇ ਟੀਕੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਹੀ ਲਗਾਉ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਲਗਾਉ, ਭਾਵ ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ਉਨੇ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਕਰੋ ਅਤੇ ਦਵਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰੋ।

ਬਚਾਉ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ : 1. ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਚੁਆਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਅਲਗ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3% ਫੀਨਾਈਲ ਦੇ ਘੋਲ ਨਾਲ ਕੀਟਾਣੂ ਰਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2. ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਥਣਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਲਵੋ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਫ ਤੌਲੀਏ ਨਾਲ ਸੁਕਾ ਲਵੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਬੁਣ ਨਾਲ ਧੋ ਲਵੋ ਅਤੇ ਸੁਕਾ ਲਵੋ।

3. ਦੁੱਧ ਦੀ ਚੁਆਈ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰੋ, ਅੰਗੂਠੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ।

4. ਪੂਰੀ ਚੁਆਈ 5-10 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਥਣ ਪੂਰੇ ਖਾਲੀ ਕਰੋ। ਥਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਨਾ ਰਹੇ।

5. ਚੁਆਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਥਣਾਂ ਨੂੰ ਆਇਊਡੀਨ ਅਤੇ ਗਲੋਸੇਰੀਨ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਡੋਬਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਥਣਾਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

6. ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਟੈਸਟ, (ਬੀ ਟੀ ਕਾਰਡ ਟੈਸਟ, ਐਸ ਐਲ ਐਸ ਟੈਸਟ) ਰਾਹੀਂ ਘਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੀ ਬਦਲਾਵ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉ।

7. ਕੋਸ਼ਿਸ ਕਰੋ ਪਸ਼ੂ ਚੁਆਈ ਤੋਂ 5-10

ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਤਕ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਚੁਆਈ ਤੋਂ ਬੋਝੀ ਦੇਰ ਤੱਕ teat canal ਖੁੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਪਸ਼ੂ ਚੁਆਈ ਬਾਅਦ ਥੋਠ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਟਾਣੂ ਥਣਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

8. ਗੱਭਣ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਖਰੀ ਦੋ ਮਰੀਨੇ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਥਣਾਂ ਵਿੱਚ ਟਿਊਬ ਚੜਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

9. ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਤੰਦਰੁਸਤ ਪਸ਼ੂ ਨਾਲ ਨਾ ਮਿਲਾਉ।

10. ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਥਣ ਬਾਰ ਬਾਰ ਖਾਲੀ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕੰਢੀ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਪਿੰਡ ਭਟੋਲੀ, ਬਲਾਮ ਤਲਵਾੜਾ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ, ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ ਮੋਬਾਇਲ ਤੇ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ

ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ

“

ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਪਾਲਣ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਕੇਵਲ ਛੱਤੋ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਉਸ ਕੁਦਰਤੀ ਦੁਨੀਆ ਬਾਰੇ ਜਾਣਾਂਗੇ, ਜੋ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਪਾਲਕ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

”

ਡਾ. ਸੁਖਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਟੈਕਨੀਕਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਬਠਿੰਡਾ

ਵੀ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਪਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਛੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖਣ ਜੋ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਉਰਜਾ ਖ਼ਰਚ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਾਰਾ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਜੰਗਲੀ ਬਨਸਪਤੀ ਤੇ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ : ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਅਤੇ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਉੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜੰਗਲੀ ਬੂਟੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਲਈ ਅਹਿਮ ਚਾਰੇ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹਨ। ਗੁੱਲ-ਮਹਿੰਦੀ, ਕਾਸ਼ਨੀ, ਕਰੀਲਾ ਤੇ ਅੱਕ ਦੇ ਫੁੱਲ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖਿੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਮਤੀ ਪਰਾਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਲਸੀ ਤੇ ਪੁਦੀਨੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਦ ਦਵਾਈ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਪਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ

ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੁਸ਼ਮਣ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ : ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭੀੜ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਭੋਰੇ ਜਾਤੀਆਂ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੋਨੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਵਜੋਂ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਡਦੇ ਹੋਏ ਫੜ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਲੀਆਂ ਅਤੇ ਡੱਡੂ ਵੀ ਛੱਤੋ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਮੱਖੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੱਕੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਜਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ

ਲਈ ਛੱਤਿਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬਹੁਤੇ ਵੱਡੇ ਨਾ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸਫ਼ਾਈ ਰੱਖੋ।

ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਅਸਰ : ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਪਰ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫ਼ਸਲਾਂ 'ਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਆਰਗੈਨੋਫਾਸਫੇਟ ਤੇ ਨਿਓਨੀਕੋਟੀਨੋਇਡ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਸ਼ੋਧ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਛਿੜਕਾਅ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਕਰੋ, ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਛੱਤੋ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਪਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਚਿਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਛੱਤੋ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਸਕਣ।

ਲਾਭਦਾਇਕ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ : ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਜੀਵ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤਿਤਲੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਰਾਗਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੀੜੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਾਗਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਕੀੜੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੇਡੀਬਰਡ ਬੀਟਲ ਅਤੇ ਲੇਸਵਿੰਗ ਕੀੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਪਾਲਕ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਾਗਬਾਨੀ ਤੇ ਵਾਧੂ ਬੂਟੇ ਲਾਉਣੇ : ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਲ ਭਰ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਚਾਰਾ ਯਕੀਨੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖਿੜਨ ਵਾਲੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗਾਓ। ਬੋਰਨਵੀਲੀਆ, ਗੁਲਾਬ, ਰਾਤ ਦੀ ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਲੈਂਟਾਨਾ ਅਜਿਹੇ ਬੂਟੇ ਹਨ, ਜੋ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਫੁੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਿੰਮ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਹ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਦੋਹਰਾ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਛੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਛਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਕਮਾਲ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਬਨਸਪਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਤੁਲਨ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਕੜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਓ, ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਕਿੱਤਾ ਬਣਾਈਏ।

ਮੁੱਖ ਚਾਰਾ ਫ਼ਸਲਾਂ ਤੇ ਦਰੱਖਤ : ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਫ਼ਸਲਾਂ ਅਤੇ ਦਰੱਖਤ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਪਰਾਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜਮੁਖੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਸੰਦੀਦਾ ਫ਼ਸਲ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਾਗ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੰਬ, ਜਾਮਣ, ਬੇਰੀ, ਅਮਰੂਦ ਅਤੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਵੀ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਲਈ ਚੰਗੇ ਚਾਰੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਧਨੀਆ, ਅਜਵਾਇਣ, ਤਿਲ ਤੇ ਕਪਾਹ ਦੇ ਫੁੱਲ

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲ, ਪੌਦਾ ਰੋਗ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ
ਮੋ. 94637-47280

ਗੰਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਰੱਤਾ ਰੋਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਿਆਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬੀਜ ਸੋਧ ਜ਼ਰੂਰੀ

ਰੱਤਾ ਰੋਗ : ਗੰਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੱਤਾ ਰੋਗ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੰਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਝਾੜ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੁਣਵੱਤਾ ਤੇ ਵੀ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਗੰਨਾ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2021-2022 ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਪਠਾਨਕੋਟ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਗੰਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ। ਰੱਤਾ ਰੋਗ ਦੇ ਹਮਲੇ ਕਰਕੇ ਗੰਨੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਸੀ ਓ 238 ਜੋ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 60% ਰਕਬੇ ਤੇ ਉਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦਾ ਲਗਭਗ ਸਫਾਇਆ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਉੱਲੀ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੰਨੇ ਦਾ ਕੋਸਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹਮਲਾ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਵਾਢੀ ਤੱਕ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ : ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਲੱਛਣ ਗੰਨੇ ਦੇ ਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਪੱਤੇ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪੀਲਾ ਰੰਗ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ, ਬਾਕੀ ਪੱਤੇ ਵੀ ਰੰਗ ਗੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਝੁੰਡ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 10-15 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੂਟਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬਿਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਗੰਨੇ ਨੂੰ ਚੀਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਗੁੱਦਾ ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਦਿਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਰੰਗ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਗੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਵਰਗੀ ਬਦਬੂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਧਾਰੀਆਂ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਚਾਅ : ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਰੋਗੀ ਬੀਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕੂਲ ਹਾਲਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਨਮੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਵਾਧਾ

ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੀਂਹ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸਿੰਚਾਈ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਕਣ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰੱਤਾ ਰੋਗ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਗੰਨੇ ਜੇਕਰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਬਿਮਾਰੀ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਗੰਨੇ ਦੀ ਕਾਂਗਿਆਰੀ : ਗੰਨੇ ਦੀ ਕਾਂਗਿਆਰੀ ਵੀ ਉੱਲੀ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਗੰਨੇ ਵਿੱਚ ਝਾੜ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹਮਲਾ ਮੁਢਲੀ ਫ਼ਸਲ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਹਮਲੇ ਕਰਕੇ ਗੰਨੇ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸ਼ਾਖ ਛੋਟੇ ਵਰਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉੱਲੀ ਦੇ ਕਾਲੇ ਪੂੜੇ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ : ਇਸ ਰੋਗ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੰਨੇ ਦੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਫੁੱਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਂਗਿਆਰੀ ਰੋਗ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਫੈਲਾਅ ਬਿਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਬੀਜ (ਗੁਲੀਆਂ/ਪੈਰੀਆਂ) ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰੋਗ ਦੀ ਉੱਲੀ ਦੇ ਕਣ ਹਵਾ ਰਾਹੀਂ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਵਾਸਤੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਢੰਗ ਅਪਨਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਬਚਾਅ : ਰੋਗ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹੀ ਉਗਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਦੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੀਜ ਨਾ ਲਵੋ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਬੀਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਰੋਗੀ ਬੀਜ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਜੰਮ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਜ ਨੂੰ 0.1% ਐਮੀਸਟਾਰ ਟੋਪ 325 ਐਸ ਸੀ (ਅਜ਼ੋਕਸੀਮਿਸਟਰੋਬਿਨ + ਡਾਈਫਿਨੋਕੋਨਜ਼ੋਲ) ਨਾਲ ਸੋਧ ਲਵੋ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ 100 ਮਿ.ਲਿ. ਐਮੀਸਟਾਰ ਟੋਪ ਨੂੰ 100 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਲਓ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੁੱਲੀਆਂ/ਪੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਡੋਬ ਕੇ ਸੋਧ ਲਓ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ 60 ਅਤੇ 90 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ 200 ਮਿ.ਲਿ. ਐਮੀਸਟਾਰ ਟੋਪ ਨੂੰ 200 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰ ਦਿਓ।

ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਕਿਸਾਨੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 'ਸਾਨੂੰ ਕੀ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ' 'ਸਾਨੂੰ ਹੀ' ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਿਲਜੁਲ ਕੇ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

***

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਬੋਝ ਖੱਲੇ ਦੱਬਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਜਦੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਡੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ਮਾਤਰ ਵਿਕਲਪ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਕੇ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਅੱਗੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਦਿਲ ਕੰਬਾਉ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾ ਨਸੇੜੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਿਹਨਤੀ ਸਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਪੈਰਨ, ਖੇਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਤਹਿਤ ਖੇਤੀ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਭਾਰ 50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਿਆ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਪੁੰਦਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਸੰਭਾਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਨਮੋਸ਼ੀ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛੱਪੀਆਂ, ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਿਆ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੋਧਰਾਣੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਟਰਾਂਸਫਾਰਮਰ ਨਾਲ ਲਟਕ ਕੇ ਫਾਹ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਮਿਹਨਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਠ ਗਊਆਂ ਮਰ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਖੀਰ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਡਿੱਗੇ ਭਾਅ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੁਣ ਹਰ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਮੁੱਚੀ

ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਪੀੜਤ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ

ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਭਾਰ ਵਿਆਜ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਲੱਗਣ ਕਾਰਨ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਦੀ ਨੋਬਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਹੱਤਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ 1997 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। 2003-04 ਵਿੱਚ ਲਹਿਰਾਗਾਰਾ ਇਲਾਕੇ ਦੇ 80 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਆਤਮਹੱਤਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰਤ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਨਾ ਚੁਕਾਉਣ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 2014-15 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਖੋਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 1997 ਤੋਂ 2017 ਤੱਕ 16,107 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਬਿਊਰੋ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 1997 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਗਪਗ 5 ਲੱਖ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਹੱਤਿਆਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਧੇਰੇ ਆਤਮਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 3 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਉੱਕਾ-ਪੁੱਕਾ ਰਾਸ਼ੀ ਪੀੜਤ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। 2017 ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਕਰਜ਼ੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਆਤਮਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਸਮੁੱਚੀ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਹੁਣ ਲਾਹੇਵੰਦ ਧੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਲਾਗਤਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਪਜ ਦੇ ਭਾਅ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੇ, ਬਹੁਤੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ, ਬੇਮੋਸਮੀ ਮੀਂਹ, ਝੱਖੜ ਜਾਂ ਗੜਿਆਂ ਕਾਰਨ ਫ਼ਸਲਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਪਜ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਸਟੋਰੇਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਕਾਫੀ ਹਨ। ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੰਮ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੈਰ ਸੰਸਥਾਵਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਲਏ ਕਰਜ਼ੇ ਉੱਪਰ ਵਿਆਜ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸਾਨ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਝਾਨ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਨੂੰ

ਸੰਕਟ ਵੱਲ ਧੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਜੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਪੰਡ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਜ਼ਾ ਨਾ ਮੋੜਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਕੀ ਕੁਰਕੀ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ

ਕੰਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਗਿੱਲ
ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਐਂਡ ਇਕਨੌਮਿਕਸ,
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਕਿਸਾਨ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਦਾ ਫੈਰੀ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖ਼ਾਮਿਆਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਉੱਕਾ-ਪੁੱਕਾ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਫੈਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਰਾਹਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਲਈ ਇਹ ਰਕਮ ਨਿਗੂਣੀ ਹੈ। ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਤਮ ਕਰ ਲੈਣ ਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਵਿਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੇ 4 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੁੱਗਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂਕਿ ਅੰਕੜੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਪਗ 86 ਫ਼ੀਸਦੀ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਜੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੌਜਵਾਨ, ਵਿਆਹੇ ਅਤੇ ਬਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈ ਇਕੱਲੀ ਔਰਤ ਲਈ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰਨਾ, ਘਰ ਬਾਰ, ਡੰਗਰ-ਵੱਛ ਸਾਂਭਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ, ਸਭ ਕੁਝ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ

ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੇਤੰਨ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇਸ ਨੇਕ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ, ਪਰ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਣੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦੀ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮੁੜ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਦਵਾਈ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਬਹੁਤੇ ਗਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ, ਪਰਿਵਾਰ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਵਧੇਰੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਭਰਪੂਰ ਭੀੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੋਬਲ ਡੋਲਦਾ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਪੁੰਦਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬੇਯਕੀਨੀ ਵਾਲੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸਮੁੱਚੇ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਾਥ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ

। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਸਹੀਦ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈਣ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਉਲੀਕੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਸਰਗਰਮ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗੀਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਜੀਅ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦਿਵਾਉਣਾ ਯਕੀਨੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

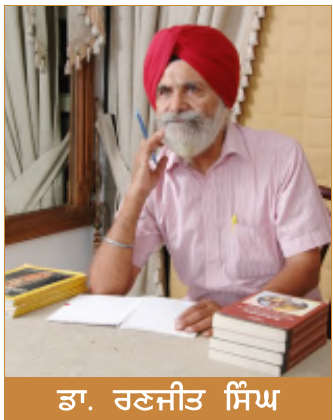
ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬੇਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ। ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਅੰਨਦਾਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ 'ਤੇ ਭੀੜ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਕੱਠਿਆਂ ਮਿਲਜੁਲ ਕੇ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਰਗ ਆਦਿ ਵਰਗੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੋਗ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਘਰ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਵਾਢੀ ਆਦਿ ਕਰ ਕੇ ਦਾਣੇ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਿਜਾਈ

ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਰਾਬਤਾ ਰੱਖਣਾ, ਮਿਲਦੇ ਗਿਲਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਅਗਲੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਖਲਾਕੀ ਹਮਾਇਤ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਸਮਰਥਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ 2020-21 ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਸਰਗਰਮ ਹੋਈਆਂ ਸਨ

ਦੌਰਾਨ ਫ਼ਸਲ ਬੀਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਉਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਕਿਸਾਨੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 'ਸਾਨੂੰ ਕੀ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ' 'ਸਾਨੂੰ ਹੀ' ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਿਲਜੁਲ ਕੇ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਚੁਰਾਸੀ ਦਾ ਗੇੜ

ਡਾ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਚੋਰਾਸੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸਫਰ ਸੁਖ ਸਬੀਲੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਘਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਚੋਭ ਜਿਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਕਲ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਲਈ ਮੇਰੇ

ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੈਰ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਟਿਕ ਟਿਕ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੀ ਜੇਰਦਾਰ ਬਰਸਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਦਰਤ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਿਬੜੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਧੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੜ ਰਹੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਠਿਕਾਣੇ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਬਹੁਤੇ ਘਰ ਕੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਕਾਨਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਛੱਡਾਂ, ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਢਹਿ ਗਏ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਭਰੇ ਖੇਤਾਂ ਅਤੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਪੱਠਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਵੀ ਉਦੋਂ ਜੁੱਤੀ ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਚੁਭਣਾ ਆਮ ਹੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਸਵਾਰੀ ਗੱਡਾ ਜਾਂ ਬੈਲ ਗੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੋੜੇ ਵਾਲੇ ਟਾਂਗੇ

ਟਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਭਰੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇੰਝ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਲਈ ਦਾਣੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਵਿਆਹ ਸਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਇਕ ਦੋ ਰੁਪੈ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜਮਾਈ ਸਮੇਂ ਸ਼ਗਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਝੋਲੀ ਸਤ ਛੁਆਰੇ ਤੇ ਸਵਾ ਰੁਪਿਆ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਗਨ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਵੇਲੇ ਮੋੜਵਾਂ ਸ਼ਗਨ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਸਾਰਾ ਸ਼ਰੀਕਾ ਅਤੇ ਗਿਸਤੇਦਾਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਰਾਤ ਵਿੱਚ ਇਕ ਗੱਡਾ ਸਮਾਨ ਲਈ ਤੇ ਇਕ ਗੱਡੀ ਮੁੰਡੇ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲਾੜੀ ਡੋਲੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕਹਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੁੜ ਡੋਲੀ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਾਰ ਤਾਂ ਦੂਰ ਕਦੇ ਬਸ ਜਾਂ ਰੇਲ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਸ ਅਤੇ ਰੇਲ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਬੈਠਿਆਂ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਕੇ ਕੁਰਕਸ਼ੇਤਰ ਗਿਆ ਸਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਸਾਡੀ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ।

ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਉਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਰੋਲਿਆਂ ਪਿੰਡ ਟਿਕਟਿਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਹੀ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਮੁੰਡੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ। ਭਾਰੇ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਢਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਇਕ ਕਮਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਿਹੜਾ ਸਟਾਫ ਰੂਮ ਅਤੇ ਡਾਕ ਘਰ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਧੁੱਪ ਬੈਠ ਅਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਬੋਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ ਪਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਨ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਪੰਜਵੀਂ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਸੀ। ਇਥੇ ਲਾਗਲੇ ਕੋਈ ਦਸ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਨ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਡੈਸਕ

ਸਾਝੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਛੱਡੀ ਗਈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਨਵੀਆਂ

ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਆਏ। ਬੀਬੀਆਂ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਨਵੇਂ ਖੂਹ ਲਗਣ ਨਾਲ ਸਿੰਚਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਲਈ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਮੰਜੂਰ ਹੋਇਆ ਪਰ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਜਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਮੰਜੂਰੀ ਲਈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਭੇਜੋ।

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨਾ ਇਕ ਨਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸੀ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਲਗਵਾਏ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ। ਸਿੰਚਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਅਸਲੀ ਵਾਧਾ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀਆਂ ਵਧ ਝਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਘਰ ਪੱਕੇ ਬਣਨ ਲੱਗੇ। ਬਿਜਲੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪੱਖ ਤੇ ਕਈ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟੀ ਵੀ ਆਇਆ। ਸਾਈਕਲ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਘਰ ਨੇ ਖਰੀਦਿਆ। ਕੁਝ ਵੱਡੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਖਰੀਦੇ, ਗਹਾਈ ਲਈ ਥਰੋਸ਼ਰ ਬਣੇ। ਇਹ ਇਕ ਨਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸੀ। ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਹੋ ਗਈ। ਘਰਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਸਾਰਾ ਹੀ ਬਦਲ

ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨਗਦ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਪਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜੰਦਰੇ ਲਗ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵੀ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰ ਫਿਰਕੀ ਉਤੇ ਘਰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭੀੜੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੱਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਟੁਟ ਰਹੀ ਹੈ, ਵਿਖਾਵਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਰੀਕੇ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਘੱਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ

ਵੀ ਰਸਮੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਉਠਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਲੱਸੀ ਪੀਣ ਦੀ ਥਾਂ ਚਾਹ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਦੀ ਥਾਂ ਦਾਰੂ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਘਰ ਦੇ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਪ ਹਥੀਂ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਮਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਪੈਸਾ ਲਿਆਏ ਸਨ ਪਰ ਇੱਥੋਂ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਗਲਤ ਰਾਹ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਵਿਕਸਤ ਸੂਬਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਹੇਠਾਂ ਖਿਸਕ ਕੇ 18 ਨੰਬਰ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਆਗੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਯੋਜਨਾਬੰਦ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਰਾਜਸੀ ਆਗੂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ੁਮਿੰਦਾਰ ਹਨ। ਉਹ ਚੋਣਾਂ ਜਿਤਣ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁਫਤ ਦੀਆਂ ਰੀਊੜੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਿਘਾਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਮਿਲਾਵਟ ਤੇ ਹੋਰਫੇਰੀ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ ਉਹ ਉਲਟੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹਵਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਦੋਸ ਸਾਰਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਢਾਂ ਨਾਲ ਅਰਾਮ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਫਿਕਰ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗਾ ਖਿੱਤਾ ਦਿਸ਼ਾਚੀਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਖਿਸਕ ਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਜ਼ੁਮਿੰਦਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗਲਾ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਦੋਸਤ ਕਈ ਵਾਰ ਆਖਦੇ ਹਨ, 'ਬਸ ਕਰ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ' ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੇਰੇ ਕਰ ਪੈਰ ਚਲਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹੋ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਢੇਰੀ ਢਾਹ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਣਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਲੈਕਚਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੁਸਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਥਕਾਵਟ ਕਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਈ ਪਰ ਘਰ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੁਪਹਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਭਰਪੂਰ ਜਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀ ਹੈ ਉਥੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰੀ ਦਹਾਕਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਜਿਸ ਨੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਜੀਉ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਬਦਲੀ ਜੀਵਨਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਵੀ ਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਬਦਲੇ ਹਨ ਅਜੇਹਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੇ ਸਾਂ ਪਰ 1947 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤੁਫਾਨ ਆਇਆ ਅਜੇਹਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਖਾਲੀ ਹਥੀਂ ਉਧਰੋਂ ਇਧਰ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਾਰ ਧਾੜ, ਲੁੱਟ ਖਮੁੱਟ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਲੁੱਟੀ ਗਈ, ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਬੰਦੀ ਪਿਓ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਜਤ ਧਾੜਵੀਆਂ

ਚਲਦੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਕੇਵਲ ਦੋ ਹੀ ਸਾਇਕਲ ਸਨ। ਇਕ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਲਾਗਲੀ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚ ਆਰਜੀਨਵੀਸ ਸਨ ਤੇ ਪਿੰਡੋਂ ਰੋਜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗਰੀਬੀ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕ ਅਮੀਰ ਸਨ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸੀ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਜੇਕਰ ਢੇਰੀ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਸਬਜ਼ੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਲਪ ਹੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਸੋਦਾ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਵੀ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਘਰ ਦੀ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਕੱਢਿਆ ਤੇਲ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ, ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਜਾਂ ਦੀਵਾ ਬਾਲਣ ਲਈ ਇਸੇ ਤੇਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਸਿੰਗਾਰ

ਦਾ ਸਮਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਔਰਤਾਂ ਦੰਦਾਸੇ ਨਾਲ ਬੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਦਾਤਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਜਲਾ ਵੀ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਉੱਤੇ ਠੂਠੀ ਪੁੱਠੀ ਕਰਕੇ ਲਟਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਰੀਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮਲਾਈ ਹੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਸਾਬਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ। ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨਲਾਈਟ ਆਇਆ, ਮੁੜ ਲਾਈਫਬੁਆਏ, ਲਕਸ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਾਂ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਲਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੁਹਾਰ, ਤਰਖਾਣ, ਨਾਈ ਝੀਉਰ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਕਦ ਪੈਸੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ। ਹਾੜੀ ਸਾਉਣੀ ਇਹ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਹਾੜੀ ਸਮੇਂ ਕਣਕ ਦੀ ਇਕ ਭਰੀ ਤੇ ਸੋਣੀ ਸਮੇਂ

ਵਾਲੇ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਦੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਵਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਛੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਮੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਟਾਂ 1952 ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਦਿਨ ਵੋਟਾਂ ਪਈਆਂ। ਉਦੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਜੀਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਚੋਣ ਪੂਰਾ ਵਾਲੇ ਜੀਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਸ. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ ਸਨ ਤੇ ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਵਿਕਾਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਨ। ਮੁਰੱਬਬੰਦੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਇਕੋ ਥਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਿੱਧੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣੀਆਂ। ਸਕੂਲ ਤੇ ਹੋਰ

ਵਾਲੇ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਦੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਵਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਛੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਮੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਹੀ ਖੇਤੀ ਸਬੰਧੀ 'ਉੱਤਰੀ ਜ਼ੋਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲਖਨਊ'

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ 'ਖੇਤੀ ਰੋੜ ਮੈਪ' ਬਣਾਉਣ, ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਉਣ, ਖੇਤੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨ, ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰ-ਤਕਨੀਕ ਦੇਣ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 2026 ਨੂੰ ਸੈਂਟਰਮ ਹੋਟਲ, ਲਖਨਊ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਉੱਚ-ਪੱਧਰੀ ਉੱਤਰੀ ਜ਼ੋਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ 6 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ 3 ਕੇਂਦਰੀ-ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਲ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਯੋਗੀ ਆਦਿਤਿਆਨਾਥ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਭਾਰਗਵ ਚੌਧਰੀ, ਰਾਮਨਾਥ ਠਾਕਰ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਖੁੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਿੰਦਰ ਭਗਤ ਸਮੇਤ 6 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ। ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ 6 ਰਾਜਾਂ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ, ਯੂ.ਪੀ. ਉਤਰਾਖੰਡ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਲਦਾਖ, ਦਿੱਲੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ/ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਕੱਤਰਾਂ, ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ, ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ, ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਐਫ.ਪੀ.ਓ. ਐਨ.ਜੀ.ਓ. ਫੁੱਡ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਯੂਨਿਟ, ਕੇ.ਵੀ.ਕੇ. ਨਾਬਾਰਡ, ਬੈਂਕਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿਨ ਭਰ ਚੱਲੇ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ, ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਖੇਤਰੀ ਸਹਿਯੋਗ, ਚੁਣੌਤੀਆਂ, ਕੁਦਰਤੀ-ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮੰਡੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਕੱਤਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸ਼੍ਰੀ ਅਰਜੁਨ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਾਗਬਾਨੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

ਸੰਵਾਦ ਦੌਰਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਯੋਗੀ ਆਦਿਤਿਆਨਾਥ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜਲਵਾਯੂ ਜ਼ੋਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਹੋਣ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਿਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਵੇ। ਵਿਕਸਿਤ ਕਿਸ਼ੀ ਅਭਿਆਨ, ਖੇਤੀ ਦੀ ਬਾਤ-ਖੇਤ ਮੇਂ, ਲੈਬ ਤੋਂ ਲੈਂਡ ਆਦਿ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰਥਕ

ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਸੀਹਾ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸਿਆ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸਹੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਖੇਤੀ ਰੋੜ ਮੈਪ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੜੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਸਾਨ ਆਈ.ਡੀ. ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਅਧਾਰ ਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ, ਲੈਬ ਤੋਂ ਲੈਂਡ, ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤੀ, ਵਣ-ਖੇਤੀ ਆਦਿ ਤਕਨੀਕਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ।

ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵੇਂ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਅਣਗਿਣਤ ਸਕੀਮਾਂ/ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤੰਤਰਪਰ ਹੈ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਲਾਨਾਂ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਉੱਤਰੀ ਜ਼ੋਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀਨ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਹੇਠ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖੇਤੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੇ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ "ਕਿਸਾਨ ਕਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ" (KCC) ਸਕੀਮ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਅਸਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪੈਪਰਲੈੱਸ ਹੋਵੇ। "ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਇਨਫਰਾਸਟਰਕਚਰ ਫੰਡ" (AIF) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਫੰਡ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ 1 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਰੱਖੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਕੇਵਲ 3% ਵਿਆਜ ਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। "ਡਿਜੀਟਲ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮਿਸ਼ਨ" (DAM) ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਲਿੰਕ ਕਰਨ ਲਈ ਡਿਜੀਟਲ ਆਈ.ਡੀ. ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। "ਦਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਮਿਸ਼ਨ" ਅਧੀਨ ਦਾਲਾਂ ਹੇਠ ਰਕਬਾ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਸੁਧਰੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ 2030-31 ਤੱਕ ਦਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। "ਨੈਸ਼ਨਲ ਮਿਸ਼ਨ ਆਨ ਐਡੀਬਲ-ਆਇਲਜ਼-ਆਇਲ ਸੀਡਜ਼ ਮਿਸ਼ਨ" ਤਹਿਤ ਤੇਲ-ਬੀਜ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇਲਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਬਾਗਬਾਨੀ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੱਧਣ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਨਕਲੀ ਖਾਦਾਂ, ਕੀਟ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ, ਉੱਪਲੱਥਤਾ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। "ਫ਼ਸਲੀ

ਵਿਭਿੰਨਤਾ" ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਹੋਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਅਤੇ ਗਨੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤੀ ਸਿਸਟਮ" 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਆਈ.ਸੀ.ਏ.ਆਰ. ਅਤੇ ਪੀ.ਏ.ਯੂ. ਵੱਲੋਂ ਸੀਮੰਤ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਊ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਖੇਤੀ ਮਾਡਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ। ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਲਿਤ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਆਈ.ਐਨ.ਐਮ. ਤਕਨੀਕ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ

ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ (ਮੋ. 98720-25038)

ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਲ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਰੇਕ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦਿਆਂ "ਕਿਸਾਨ ਕਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ ਸਕੀਮ" ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 50 ਲੱਖ ਨਵੇਂ ਕਾਰਡ ਬਣਨੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਨ ਲੈਣਿਆਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਬਿਨਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਤੋਂ ਆਨਲਾਈਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਰਜ਼ਾ ਜਾਂ ਸੀ.ਸੀ. ਲਿਮਿਟ 30 ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਐਗਰੀਸਟੈਕ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਆਈ.ਡੀ." ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਡੇਟਾ ਬੇਸ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਈ.ਡੀ. ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਫ਼ਸਲਾਂ, ਪਸ਼ੂਧਨ, ਮੱਛੀ-ਪਾਲਣ ਆਦਿ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲੈਂਡ ਰਿਕਾਰਡ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫੰਡਾਂ (AIF) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵੇਅਰਹਾਊਸ, ਸਾਈਲੇਜ਼, ਕੋਲਡ ਸਟੋਰ, ਪੈਕ ਹਾਊਸ, ਰਾਇਪਨਿੰਗ ਚੈਂਬਰ, ਪੌਲੀ/ਗ੍ਰੀਨ ਹਾਊਸ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਯੂਨਿਟ, ਟਿਸੂ ਕਲਚਰ ਯੂਨਿਟ, ਬਾਇਓ-ਇਨਰਜੀ, FPO ਲਈ ਡਰੇਨ, ਸੋਲਰ ਪੈਨਲ, ਈ-

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ, ਰਿਮੋਟ-ਸੈਸਿੰਗ ਸਮੇਤ ਅਨੇਕਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਤੀ 31/03/2026 ਤੱਕ 9050 ਕਰੋੜ ਵਿੱਚੋਂ 34265 ਮਨਜੂਰਸ਼ੁਦਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੇ 7991 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਮਨਜੂਰ ਹੋਏ ਹਨ।

ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਪਤ ਵੀ। ਸਾਲ 2024-25 ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲੋਂ 66.70 ਲੱਖ ਟਨ (15%) ਘੱਟ ਰਹੀ। ਸਾਲ 2030-31 ਤੱਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਝਾੜ ਵਾਲੇ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੋਸਟ ਹਾਰਵੈਸਟ ਨੁਕਸਾਨ ਘਟਾ ਕੇ ਵਧੀਆ ਸਟੋਰੇਜ਼ ਅਤੇ ਵੈਲਿਯੂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਬਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਤੇਲਬੀਜਾਂ ਅਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇਲਾਂ ਦਾ 56% ਆਯਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 44% ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2030-31 ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 12.63 ਲੱਖ ਮੀ: ਟਨ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 25.45 ਲੱਖ ਮੀ: ਟਨ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੰਗ ਵੀ 35.20 ਲੱਖ ਮੀ: ਟਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਯੂ.ਪੀ. ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਸਰਦ

ਰੁੱਤ ਦੇ ਗਨੇ ਵਿੱਚ ਸਰ੍ਹੋਂ, ਮਸਰ ਅਤੇ ਬਸੰਤ-ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਉਰਦ, ਮੂੰਗੀ ਆਦਿ ਅੰਤਰ-ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਾਲਾਂ-ਤੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਵਧੇਗੀ, ਆਮਦਨ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲ-ਲਾਗਤ, ਨਦੀਨ ਘੱਟ ਹੋਣਗੇ। ਝੋਨੇ/ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਨੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਬਚਦਾ ਹੈ, ਮਿਥਿਨ ਗੈਸ ਘੱਟਦੀ ਹੈ, ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਖਤ ਤਹਿ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ, ਜੜ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਅਗਲੀ ਫ਼ਸਲ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੀ, ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਲੇਬਰ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ ਹੈ, ਫ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜਾ, ਸੁਰੱਖੀ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਤੀਜਾ, ਮਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੌਥਾ, ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹਿਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਛੇਵਾਂ ਨੰਬਰ ਹੈ। ਫ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਲਾ, ਪਪੀਤਾ, ਅਨਾਰ, ਅੰਬ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਲੂ, ਪਿਆਜ਼, ਵੈਂਗਣ, ਬੰਦ/ਫੁੱਲ ਗੋਭੀ, ਅਦਰਕ, ਭਿੰਡੀ ਆਦਿ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਉਤਪਾਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ 5-15% ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਗਬਾਨੀ

ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ/ ਮਿਸ਼ਨ ਤਹਿਤ ਫ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਕੋਪ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਰਕਬਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਰਸਰੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ, ਪੋਸਟ ਹਾਰਵੈਸਟ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਦਾ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮਿੱਟੀ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾ ਕੇ "ਸੋਇਲ ਹੈਲਥ ਕਾਰਡ" ਮੁਤਾਬਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਲਿਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਖਾਸ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ। ਐਨ.ਪੀ.ਕੇ ਦਾ ਸਹੀ ਅਨੁਪਾਤ 4:2:1 ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਹ 9:3:1 ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 30:6:1 ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੇਹੱਦ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਘੱਟ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਖਾਦਾਂ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਅਨੁਪਾਤ ਰੱਖਣਾ ਹੈ, ਸਮਾਂ-ਢੰਗ ਸਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਚੋਣ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਵੀਂ ਹੋਵੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ, ਵਣ ਖੇਤੀ, ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤੀ, ਮੀਂਹਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਖੇਤੀ ਹੋਵੇ। ਨੈਨੋ, ਨੀਮ-ਕੋਟਡ ਯੂਰੀਆ, ਬਾਇਓ, ਜੀਵਾਣੂ, ਹਰੀ ਖਾਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰਡਿੰਗ ਕਰਨ, ਕਾਲਾਬਜ਼ਾਰੀ ਕਰਨ, ਯੂਰੀਆ ਨੂੰ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੀਟ/ਨਦੀਨ/ਉੱਲੀ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਠੀਕ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਗਮਾਣ ਕਰਨ, ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਸੈਕਟੀਸਾਈਡਜ਼ ਐਕਟ 1968 ਤਹਿਤ ਲਾਇਸੈਂਸ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਸੈਂਪਲ ਟੈਸਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ 73 ਲੈਬਟਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੈਂਪਲ ਫੇਲ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਾਣ, ਸਟੋਰ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਯੁਕਤ ਕੀਟ-ਨਾਸ਼ਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕੀਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤਹਿਤ ਜ਼ਹਿਰ-ਮੁਕਤ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਵੀ ਹੋਈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਕੀਮਾਂ ਤਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇ-ਹਿਸਾਬ ਪੈਸਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਰਾਜਾਂ ਵੱਲੋਂ 'ਖੇਤੀ ਰੋੜ ਮੈਪ' ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਫੰਡਜ਼ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ।

ਡੀ.ਜੇ. ਦੀ ਤੇਜ਼ ਆਵਾਜ਼ ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਨਲੇਵਾ

ਯੂ.ਪੀ. ਵਿੱਚ 140 ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਨਾਲ ਮੌਤ !

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਵੱਜ ਰਹੇ ਤੇਜ਼ ਸੰਗੀਤ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਪੋਲਟਰੀ ਫਾਰਮ ਦੀਆਂ 140 ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੇ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ 'ਹਾਰਟ ਫੇਲਿਅਰ' ਭਾਵ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਤੇਜ਼ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤਣਾਅ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਜਿਸ ਰੌਲੇ 'ਤੇ ਨੱਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਛੋਟੇ ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ ਜਾਨਲੇਵਾ 'ਸਾਈਲੈਂਟ ਕਿੱਲਰ' ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਹੁਣ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਖਿਲਾਫ ਸਖਤੀ ਵਰਤਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਜਸ਼ਨ ਬਣਿਆ

ਬੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਲਈ ਦਹਿਸ਼ਤ

ਘਟਨਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰੀ ਜਦੋਂ ਫਾਰਮ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਇੱਕ ਬਾਰਾਤ ਲੰਘ ਰਹੀ

ਸੀ। ਡੀ. ਜੇ. ਦੀ ਧਮਕ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਮੁਰਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੜਕ-ਦੜਕੀ ਮਚ ਗਈ। ਫਾਰਮ ਮਾਲਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਛੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਰਗੀਆਂ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਤੜਫਣ ਲੱਗੀਆਂ।

ਕਿਉਂ ਫਟਿਆ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ?

ਪਸ਼ੂ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਗੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡੀ. ਸੀ. ਸੀ. ਐਨੀਮਲ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਵਿਨੋਦ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਮੈਟਾਬੋਲਿਜ਼ਮ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਰੌਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ 'ਸ਼ਾਕ' ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ 'ਕਾਰਟੀਕੋਸਟੈਰੋਨ' ਨਾਂ ਦੇ ਤਣਾਅ ਹਾਰਮੋਨ ਦਾ ਲੈਵਲ ਅਚਾਨਕ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਅਤੇ ਹਾਰਟ ਰੇਟ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਡੀਅਕ ਅਰੈਸਟ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਕਿਵੇਂ ਪਛਾਣਨ ਤਣਾਅ ਦੇ ਸੰਕੇਤ

- ★ ਅਚਾਨਕ ਝੁੰਡ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠਣਾ।
- ★ ਘਬਰਾਹਟ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰਤਾ।
- ★ ਖੰਭ ਨੌਚਣੇ ਜਾਂ ਬੇਤਰਤੀਬ ਸਰਗਰਮੀ।
- ★ ਖਾਣਾ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਰੁਕਣਾ।

ਸਾਵਧਾਨੀ ਹੀ ਬਚਾਅ

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਡਾ. ਸ਼ਰਮਾ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੋਲਟਰੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ੈਡ ਨੂੰ ਸਾਊਂਡ ਪ੍ਰੂਫ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਵਧਾਨੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪੋਲਟਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ 'ਤੇ ਰੌਲੇ ਦਾ ਸੰਕਟ

ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਫ ਮੌਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਪੋਲਟਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰੌਲੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਰਗੀਆਂ ਆਂਡੇ ਦੇਣਾ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਣਾਅ ਕਾਰਨ ਚੂਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਗੋਥ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੌਲੇ ਨਾਲ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀ ਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿੰਨੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਆਵਾਜ਼ ?

- ★ 120 ਡੈਸੀਬਲ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- ★ ਲਗਾਤਾਰ ਤਣਾਅ ਨਾਲ ਪ੍ਰਜਨਨ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ★ ਕੰਨ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ★ ਲਿਵਰ ਤੇ ਕਿਡਨੀ 'ਤੇ ਉਲਟ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਬਾਰਡ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤੀ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਕਟੌਤੀ

★ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2026-27 ਦੀਆਂ ਹਾੜੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ 2400 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਘਟਾਏ ★ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਵਧੇਗਾ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਰਜ਼

ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੀਆਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਕਟ ਦੇ ਬੱਦਲ ਮੰਡਰਾਉਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਕੌਮੀ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ (ਨਾਬਾਰਡ) ਨੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2026-27 ਦੀਆਂ ਹਾੜੀ ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਰੀਫਾਈਨਾਂਸ ਰਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ 2400 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਟੌਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਸੈਕਟਰ ਲਈ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦੀ ਕਟੌਤੀ ਨਾਲ ਸਹਿਕਾਰੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮਦਦ ਲੈਣ ਲਈ ਹੱਥ ਵਧਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ।

ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੂਬਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੁੱਖਦਾਈ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਨਾਬਾਰਡ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ 2026-27 ਦੀਆਂ ਹਾੜੀ-ਸਾਉਣੀ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੀਫਾਈਨਾਂਸ ਰਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ 2400 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਟੌਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਾਬਾਰਡ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 3500 ਕਰੋੜ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਸਿਰਫ 1100 ਕਰੋੜ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੰਡ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ 3500 ਦੇ ਕਰੀਬ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕਣਕ ਦਾ ਸੀਜ਼ਨ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ 15 ਮਈ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਤਹਿਤ ਝੋਨਾ ਬੀਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਰੁੱਕ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਸਾਉਣੀ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਕਿਸਾਨ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ

ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਕਿਸਾਨ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਦਾ ਆਯੋਜਨ- ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮਾਨਯੋਗ ਸ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਖੁੱਡੀਆ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਡਾ. ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ ਡਾ. ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਰੋਜਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਕਿਸਾਨ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਮਿਤੀ 05-05-2026 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਫਾਰਮ, ਨੇੜੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕੰਬਾਈਨ, ਨਾਭਾ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ

ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕ. 17500/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਿੱਤੀ ਲਾਭ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਹੇਠ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 1500/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਰਾਸ਼ੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਸਾਨ

ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪਕਾਵੀ ਮੱਕੀ ਹੇਰ ਰਕਬਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ - ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਆਪਣੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਮਿਤੀ 15-05-2026 ਤੋਂ www.agrimachinery.pb.com ਉੱਪਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਝੋਨੇ ਦੀ ਲਵਾਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਮਿਤੀ

ਬੇਲੋੜੇ ਖਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ। ਇਸ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਮਹੀਨਾ ਮਈ ਅਤੇ ਜੂਨ ਦੌਰਾਨ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਸੈਪਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸੀ.ਡੀ.ਪੀ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 12-05-2026 ਤੱਕ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਬਸਿਡੀ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਕ੍ਰਿਸੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ ਰੋਣੀ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕੇਂਦਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਗੀਤ ਵਰਮਾ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਅਤੇ ਡਾ. ਰਚਨਾ ਸਿੰਗਲਾ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ ਡਾ. ਦਾਰਾ

ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ (ਵਿਸਥਾਰ ਤੇ ਸਿਖਲਾਈ) ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਲਾਕਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਲਗਭਗ 1000 ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪਕਾਵੀ ਮੱਕੀ ਹੇਰ ਰਕਬਾ ਲਿਆਂਦਾ

09-06-2026 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸਾਨ ਬੀਜ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਹੀ ਬੀਜਣ ਤਾਂ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਪਾਣੀ ਪਰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਲਿਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਅਤੇ

ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾ ਲਗਾ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ, ਐਸ.ਡੀ.ਐਮ. ਨਾਭਾ ਏ.ਪੀ.ਐਸ ਸੋਮਲ ਅਤੇ ਕਪਿਲ ਮਾਨ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ 60 ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤੀ ਕੰਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਈ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਾਪਮਾਨ

ਭਾਰਤੀ ਮੌਸਮ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਤਾਪਮਾਨ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਰਹੇਗਾ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਸਿਕ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿਮਾਲੀਅਨ ਤਲਹਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕੰਢਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਈ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲੂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਮਿਤੰਜਯ ਮਹਾਪਾਤਰ ਨੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਤਾਪਮਾਨ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਮੀਂਹ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ, ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ, ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਤਾਪਮਾਨ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਜਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ, ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਮੀਂਹ ਪਵੇਗਾ।

ਕੇ ਐਸ ਗਰੁੱਪ
ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ

ਕਿਸਾਨ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਖੁਸ਼ਹਾਲ

4 IN 1 COMBO

BEW ਸੁਪਰ ਸੀਡਰ

- ਲੋਨ ਉਪਲੱਬਧ
- ਸਬਸਿਡੀ ਉਪਲੱਬਧ
- ਬੁਕਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ
- ਪਾਉਡਰ ਕੋਟਿੰਗ ਪੇਂਟ
- ਪੇਟੇਂਟ ਡਿਜ਼ਾਇਨ

TOLL FREE NUMBER
1800-120-004455

- BHAGWAN ENGINEERING WORKS
- KS AGROTECH PVT. LTD.
- KS POWERTECH PVT. LTD.

Raikot Road, Malerkotla - 148023, Distt. Sangrur Punjab
M. : 92170-70755, 92170-71755
E-mail : sales@ksagrotech.org, info@ksagrotech.org
www.ksagrotech.org, www.bewindia.co

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰ 604 ਲੱਖ ਟਨ ਪਾਰ, ਬਫਰ ਮਿਆਰ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਕਣਕ ਬਰਾਮਦ ਦੀ ਤਿਆਰੀ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਅ ਸੁਪਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ

ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਿਕਾਰਡ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਣਕ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਵਧਾਉਣ ਵੱਲ ਕਦਮ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਖਾਦ ਨਿਗਮ (ਐਫ.ਸੀ.ਆਈ.) ਦੇ ਗੋਦਾਮਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 2026 ਤੱਕ ਕੁੱਲ 604.02 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚੌਲ ਦਾ ਸਟਾਕ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਬਫਰ ਮਿਆਰ 210.40 ਲੱਖ ਟਨ ਨਾਲੋਂ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਲ ਦਾ ਸਟਾਕ 386.10 ਲੱਖ ਟਨ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦਾ ਸਟਾਕ 217.92 ਲੱਖ ਟਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਣਕ ਲਈ ਬਫਰ ਮਿਆਰ 74.60 ਲੱਖ ਟਨ ਅਤੇ ਚੌਲ ਲਈ 135.80 ਲੱਖ ਟਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਰਬੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਆਮਦ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਗਭਗ 50 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਦੀ

ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ 25 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਬਰਾਮਦ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ 25 ਲੱਖ ਟਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਵਪਾਰਕ

ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਵੀ ਲਗਭਗ ਮੁਕੰਮਲ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਧਾਨ ਦੀ ਕਟਾਈ 59.32 ਫ਼ੀਸਦੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ, ਕੇਰਲ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ, ਅੰਧਰਾ

ਸਰੋਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਰਤੀ ਕਣਕ ਦੀ ਮੰਗ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਅਰਬ ਅਮੀਰਾਤ (ਯੂ. ਏ. ਈ.), ਮੱਧ-ਪੂਰਬ, ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਖੇਪਾਂ ਸਰਕਾਰ-ਤੋਂ-ਸਰਕਾਰ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਤਹਿਤ ਵੀ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਬਫਰ ਸਟਾਕ ਸਰਕਾਰੀ ਰਾਸ਼ਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਪੀ. ਡੀ. ਐਸ.), ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗਰੀਬ ਕਲਿਆਣ ਅੰਨ ਯੋਜਨਾ ਤੇ ਹੋਰ ਭਲਾਈ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਖਾਦ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਜਤਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ 2026 ਦੇ ਰਬੀ ਸੀਜ਼ਨ ਲਈ ਕਣਕ ਦੇ ਧਾਨ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੁਤਾਬਕ 334.17 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿੱਚ ਬੀਜੇ ਗਏ ਕਣਕ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ 97 ਫ਼ੀਸਦੀ

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹੈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰਬੀ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਥੋਕ ਮਾਰਕੀਟ ਭਾਵ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ (ਐਮ. ਐਸ. ਪੀ.) ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਣਕ ਦੀ ਥੋਕ ਕੀਮਤ 2,530 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਵਿੰਟਲ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜੋ ਐਮ.ਐਸ.ਪੀ. 2,585 ਰੁਪਏ ਨਾਲੋਂ 2.13 ਫ਼ੀਸਦੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਮਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਣਕ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੰਗ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਰਾਹਤ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਜੇ ਵੀ ਕਣਕ ਦਾ ਸਟਾਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਉਣ ਵਾਲੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਭਾਅ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਵਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ **100/-** ਰੁਪਏ

KHETI DUNIYAN
TID - 62763351

ਚੰਦੇ ਭਰਨ ਲਈ QR ਕੋਡ ਸਕੈਨ ਕਰੋ।

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਲ **500/-** ਰੁਪਏ ਦੋ ਸਾਲ **800/-** ਰੁਪਏ

ਇੱਕ/ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਸਰਵਿਸ ਮੁਫਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਕੇ. ਡੀ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗੁਰੂਸ਼ਾਲਾ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਾਰਕੀਟ, ਪਟਿਆਲਾ-147001
ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ : ਮੋ. 90410-14575
Website : www.khetiduniyan.in
E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

ਕਣਕ ਦੀ ਚੁਕਾਈ : ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਟਰੇਨਾਂ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੰਜੂਸੀ ਕਣਕ ਦੀ ਚੁਕਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਮੁਸੀਬਤ

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚਾਲੂ ਫ਼ਸਲੀ ਖ਼ਰੀਦ ਸੀਜ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕਣਕ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੱਥ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸੰਕਟ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਚੌਲਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚੀ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਖ਼ਰੀਦ ਸੀਜ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਣਕ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਲਈ 860 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਡੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ 146 ਟਰੇਨਾਂ ਹੀ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਕਣਕ ਦੇ ਚਾਲੂ ਖ਼ਰੀਦ ਸੀਜ਼ਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਦਿਨ ਬਚੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਤਕੀ 122 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਕੁੱਲ 121.65 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਵਿੱਚੋਂ 120.89 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਖ਼ਰੀਦੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ 146 ਟਰੇਨਾਂ ਹੀ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ 4.25 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਤਹਿਤ ਭੇਜੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੇ ਸੀਜ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਔਸਤਨ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਪੰਜ ਟਰੇਨਾਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ 18 ਤੋਂ 20 ਟਰੇਨਾਂ ਲੋਡ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 40 ਹਾਜ਼ਾਰ ਕਣਕ ਦੀ ਹੀ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ 6.50 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਦਾ ਪਲਾਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 30 ਟਰੇਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪ੍ਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ 3.30 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ ਹੋਈ ਹੈ; ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਪ੍ਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇੰਨੇ ਸਿੱਧੀ ਚੁਕਾਈ 7.50 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਵੱਡੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਤਕੀ ਜਦੋਂ ਕਣਕ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਸੀਜ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੁਰਾਣੀ 38 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਦਾ ਸਟਾਕ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਕਣਕ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਕਣਕ ਸਿਰਫ਼ 3 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।